

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filozofie
Studijní program: Filozofie
Studijní obor: Filozofie humanitních věd

**PŘEHLED FRANCOUZSKÉ FEMINISTICKÉ
FILOSOFIE PO SIMONE DE BEAUVOIR
OUTLINE OF FRENCH FEMINIST
PHILOSOPHY AFTER SIMONE DE BEAUVOIR**

Bakalářská práce: 12–FP–KFL–175

Autor:
Jitka PEŠKOVÁ

Podpis:

Vedoucí práce: MTh. Václav UMLAUF, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
61	0	0	0	47	1

V Liberci dne:

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jitka Pešková**
Osobní číslo: **P09000568**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie humanitních věd**
Název tématu: **Přehled francouzské feministické filosofie po Simone de Beauvoir**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Na základě komparace odborné literatury (částečně v originále) student analyzuje filosofické téma v díle Simone de Beauvoir a srovná je s pozdějším vývojem francouzské feministické filosofie, zejména postmoderního směru (Jacques Derrida, Gilles Lipovetsky, Herta Nagl-Docekal, Hélène Cixous a další).

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

LIPOVETSKY, Gilles. Třetí žena, Praha : Prostor, 2007, 336 s. ISBN 978-80-7260-171-4

DERRIDA, Jacques. Ostrohy: štýly Nietzscheho, Bratislava : Archa, 1998, 77 s. ISBN 80-7115-134-3

BEAUVOIR, Simone de. Paměti spořádané dívky, Praha : Československý spisovatel, 1969, 312 s. (ISBN neuvedeno)

BEAUVOIR, Simone de. Druhé pohlaví, Praha : Orbis, 1966, 412 s. (ISBN neuvedeno)

CIXOUS, Hélène. Le Rire de la Meduse, Paris : Galilée, 2010, 197 s. ISBN 9782718608136

NAGL-DOCEKAL, Herta. Feministická filozofie, Praha : SLON, 2007, 316 s. ISBN 978-80-86429-68-7

SEDLÁČKOVÁ, Marcela (Ed.), L'influence de l'oeuvre de Jacques Derrida sur la pensée contemporaine : actes du colloque franco-tchécoslovaque organisé a Prague les 17 et 18 mars 2005 en hommage a Jacques Derrida, Praha : Filosofia, 2007, 303 s. ISBN 978-80-7007-258-5

Vedoucí bakalářské práce:

MTh. Václav Umlauf, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

30. listopadu 2010

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2012

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Milan Exner, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 29. dubna 2011

Čestné prohlášení

Název práce: Francouzská feministická filosofie po Simone de Beauvoir
Jméno a příjmení autora: Jitka Pešková
Osobní číslo: P09000568

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 27.6.2012

.....

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala svému vedoucímu práce MTh. Václavu Umlafovi, Ph.D. za jeho čas, který věnoval čtení a připomínkování práce a také za celkový vstřícný přístup.

Anotace

Práce je zaměřena na analýzu francouzské feministické filosofie po roce 1949, tedy po vydání knihy Simone de Beauvoir *Le Deuxième sex*. Zaměřuje se zejména na feminismus v období postmoderny a na případný vliv Simone de Beauvoir na pozdější generace feministických autorek. Mezi studované autorky a autory patří: Simone de Beauvoir, Gilles Lipovetsky, Jacques Derrida a Hélène Cixous. Práce řeší otázku, zda má český a francouzský feminismus nějaké shodné prvky. První kapitola shrnuje zásadní dílo S. de Beauvoir *Druhé pohlaví*. Druhá kapitola nás seznamuje s obdobím druhé vlny feminismu v USA a ve Francii, s postfeminismem a se třetí vlnou feminismu. Třetí kapitola se věnuje zlomu v postmoderně, který je zde definován pomocí díla Gillesse Lipovetského. Dále je zde rozveden vliv J. Derridy a dekonstrukce na feminismus a na tzv. „ženské psaní“ (*écriture féminine*).

Klíčová slova:

Feminismus, žena, druhá vlna, třetí vlna, postfeminismus, dekonstrukce, postmoderna, falocentrismus, ženské psaní.

Annotation

The Bachelor Thesis focuses on the analysis of French feminist philosophy after 1949, which was the year of publication of Simone de Beauvoir's book *Le Deuxième sex*. The main point deals with the feminism during postmodern time and also the influence of Simone de Beauvoir on following generations of feminist authors. The studied authors are: Simone de Beauvoir, Gilles Lipovetsky, Jacques Derrida and Hélène Cixous. Further question that was asked is whether the Czech feminism has some similar points with foreign counterparts. The first chapter sums up the most important piece of Simone de Beauvoir *The Second Sex*. Second chapter analyses the period of second wave feminism, postfeminism and third wave feminism in the USA and France. The third chapter refers to turn in postmodern epoch, which is defined by the work of Gilles Lipovetsky. Final chapter describes the influence of Jacques Derrida and his theory of deconstruction on feminism and *écriture féminine*.

Key words:

Feminism, woman, second wave feminism, third wave feminism, postfeminism, deconstruction, postmodernism, phallocentrism, women's writing.

L'Annotation

Le mémoire de licence s'attache à l'analyse de la théorie féministe française à partir de 1949, après la publication du livre de Simone de Beauvoir *Le deuxième sexe*. Le mémoire se centre principalement sur le féminisme postmoderne et sur l'influence exercée par Simone de Beauvoir sur les auteurs féministes qui la suivirent. Les auteurs étudiés sont Simone de Beauvoir, Gilles Lipovetsky et Hélène Cixous. Le mémoire cherche à savoir si le féminisme tchèque a quelques choses en communs avec le féminisme français. Le premier chapitre parle de l'œuvre principale de Simone de Beauvoir *Le deuxième sexe*. Le deuxième chapitre résume l'époque de la deuxième vague du féminisme en France et aux Etats-Unis, du postféminisme et de la troisième vague. Le dernier chapitre parle du changement pendant l'époque postmoderne tel qu'il est interprété par l'œuvre de Gilles Lipovetsky *La troisième femme*. Il y a aussi détaillé l'influence de Jacques Derrida et de la théorie de la déconstruction appliquée à la philosophie féministe et à *l'écriture féminine*.

Les mots clés:

Le féminisme, la femme, la deuxième vague du féminisme, le troisième vague du féminisme, le postféminisme, la déconstruction, l'époque postmoderne, le phallocentrisme, l'écriture féminine.

Obsah

Obsah	1
1 Úvod	2
2 Simone de Beauvoir a její kniha <i>Druhé pohlaví</i>.....	4
2.1 Pojetí ženy jako Druhé a ženská otázka u Simone de Beauvoir.....	5
2.2 Dějiny ženy.....	9
2.3 Mýty	14
2.4 Druhé pohlaví a jiní autoři.....	19
3 Druhá vlna feminismu a postfeminismus v obecné rovině	22
3.1 Feministická teorie druhé vlny feminismu	23
3.1.1 Feministická teorie v USA a její nejdůležitější autorky	23
3.1.2 Feministická teorie ve Francii	26
3.2 Postfeminismus.....	28
3.2.1 Kritika feminismu.....	30
3.2.2 Postfeminismus a postmodernismus.....	32
3.2.3 Postfeminismus nebo třetí vlna feminismu?.....	33
4 Zlom v postmoderně u jednotlivých autorů	36
4.1 Gilles Lipovetsky a Třetí žena.....	36
4.2 Jacques Derrida a dekonstrukce	40
4.2.1 Dekonstrukce a feminismus	40
4.2.2 Éperons: Les Styles de Nietzsche.....	44
4.3 Hélène Cixous a její dílo <i>Le Rire de la Meduse</i>	46
5 Závěr.....	52

1 Úvod

Cílem bakalářské práce je zmapování vývoje francouzského feminismu od období tvorby Simone de Beauvoir, kterou nelze v rámci francouzské feministické filosofie opomenout, proto jí bude věnována značná část této práce. Bude zde také kladen důraz na zlom v postmoderně a jeho dopad na následující feministickou filosofii. Francouzská feministická filosofie bude také porovnána s vývojem stejného filosofického odvětví v Čechách.

Toto téma jsem si vybrala na základě zájmu o francouzskou kulturu včetně jazyka, a s tím spojenou možností studia některých literárních pramenů v originále (francouzsky, případně anglicky). Dalším důvodem je, že mě jako ženu zajímá filosofie psaná ženami a o ženách, a také vývoj jejich postavení ve společnosti – jak české, tak francouzské. Feministická filosofie je v rámci studia filosofie podle mého názoru podceňována, proto jsem se rozhodla pro bližší seznámení s jejími vybranými oblastmi alespoň v rámci bakalářské práce. A feministické snahy výrazně formovaly naši společnost, která by bez nich nevypadala tak, jak dnes vypadá, což si mnoho lidí v dnešní době podle mého názoru neuvědomuje.

Základní metodou bude studium děl z různých období francouzské feministické filosofie a další prameny, zejména vědecké články. Jak bylo zmíněno výše, některá díla budou studována v originále, z toho důvodu a pro celkové zachování autentičnosti jmen nebudou jména frankofonních a anglofonních autorek přechylována.

Obsahem první části bude francouzský feminismus 60. let s jeho hlavní autorkou S. de Beauvoir a jejím stěžejním dílem, knihou *Druhé pohlaví*, která poprvé vyšla ve Francii v roce 1949, česky potom v roce 1966. Z českého vydání byly vypuštěny některé kapitoly, které se silně dotýkaly francouzské kultury a českému čtenáři by mnoho poznání nepřinesly. Kniha vzbudila ve Francii v té době velký ohlas, negativní i pozitivní, stala se předmětem zkoumání následujících generací nejen francouzských autorek, které na ni nějakým způsobem reagují. Simone de Beauvoir položila základy feministické teorii ve Francii i ve světě v obecné rovině. V závěru první části se krátce dotkneme kritiky Simone de Beauvoir od pozdějších autorů.

Další část se zabývá druhou vlnou feminismu, tedy feminismu 60. – a 80. let a okrajově jeho představitelkami. Krátce se zmíníme o americké feministické teorii, která má jistou návaznost na tu francouzskou, oba styly se navzájem ovlivňovaly, už z toho důvodu, že americký feminismus druhé vlny byl určující a velmi významný pro celé toto období.

Bude následovat část o zlomu v postmoderně, který byl samozřejmě pro postavení žen a tedy i feministickou teorii klíčový, stejně jako pro všechny ostatní oblasti života. Zaměříme se na důležité osobnosti mající velký vliv na francouzský feminismus, nebo na ty, které se mu nějakým způsobem věnovaly. Mezi teoretiky francouzského feminismu můžeme zařadit Gillesse Lipovetskeho a jeho dílo *Třetí žena* (1997). Velký vliv na feministickou teorii má samozřejmě Jacques Derrida a jeho teorie dekonstrukce. Tématu ženy se věnuje ve svém díle *Éperons: Les styles de Nietzsche* (1978). Do češtiny nebyla dosud přeložena, čerpala jsem tedy z originálu a ze slovenského překladu Martina Kanovského. Na J. Derridu navazují další autorky, zejména Hélène Cixous, která je výraznou představitelkou *écriture féminine* neboli ženského psaní, které má ve Francii velký ohlas. Pro tuto práci jsem si od ní vybrala esej *Le Rire de la Meduse* (1975).

V závěru bude zodpovězena otázka, jaké jsou hlavní znaky a tendence francouzského feminismu od roku 1949. Také se zde zaměříme na vliv Simone de Beauvoir na pozdější generace francouzských autorek. Porovnáme vývoj francouzského a českého feminismu a budou zde zdůrazněny případné odlišné a styčné body a také otázka, zda se může český feminismus inspirovat např. některými prvky feminismu francouzského.

2 Simone de Beauvoir a její kniha *Druhé pohlaví*

Pojem feminismus je v dnešní době používán v mnoha souvislostech a je velmi těžké postihnout pojem feminismus jako takový. Pod pojmem feminismus¹ se skrývá mnoho různých směrů, které jsou často i odlišné a protikladné (např. liberální feminismus a anarchofeminismus). Ve zkratce lze pojem feminismus shrnout jako snahu žen (ale i mužů) o zrovnoprávnění na politickém, sociálním i pracovním poli. Feministické hnutí má své počátky již v 18. století, kdy proběhly první snahy o emancipaci ženy a její zrovnoprávnění, zpočátku na politickém poli, později např. i v rámci vzdělání a společenského uznání. Dějiny feministického hnutí lze rozdělit do několika období, která se od sebe navzájem liší v závislosti na dějinný vývoj situace žen. Zpravidla rozdělujeme období feminismu na tato období: raný feminismus (jeho úplné počátky), první vlna feminismu, druhá vlna feminismu a třetí vlna feminismu nazývaná někdy také jako postfeminismus. V této práci se budeme hlouběji zabývat pouze druhou a třetí vlnou. (Gamble, 2001, 15-16)

Pro začátek nelze opominout jednu z hlavních postav feministické filosofie, proto si nejprve řekněme pár slov o jejím životě. Simone de Beauvoir prožila dětství v buržoazní rodině, jako od ženy se od ní očekávala tradiční ženská role – tedy vdát se, mít děti a starat se o domácnost. Už v mládí se Beauvoir s klasickým pojetím neztotožňovala, stejně jako s názory své striktně katolické matky. Prošla bouřlivějším procesem dospívání spojeným se ztrátou víry v Boha.

Vystudovala klášterní školu a poté studovala na Sorbonně, nejprve matematiku a později filosofii. Sama chtěla být nezávislá – ať už na rodičích nebo na manželovi, což tehdejší tradiční ženská role neumožňovala. Svůj život chtěla zasvětit vzdělávání a psaní, to se jí nakonec i podařilo. Na Sorbonně se začala stýkat s mnoha intelektuály své doby, mezi nimi byl i její budoucí druh Jean Paul Sartre. Po ukončení studií na Sorbonně se věnovala učitelské profesi – učila na střední škole.

Její literární tvorba je ovlivněna nejen jejím odklonem od víry v boha, ale také jejím odporem k tradičním buržoazním hodnotám a pojetí ženy v tehdejší společnosti. Jedním z důležitých činitelů, který velmi ovlivnil její filosofické názory, je také její neformální vztah se Sartrem. Své zážitky z doby dětství, dospívání a studií na univerzitě popsala ve své biografii *Paměti* spořádané dívky.

¹ „Sociologie: hnutí usilující o dosažení politické, ekonomické a sociální rovnosti žen s muži, prosazení práv a zájmů žen; vzniklo ve 2. polovině 19. st. a poč. 20. st. Psychologie: chování, postoje a projevy charakteristické pro ženy, např. převaha intuitivních složek myšlení“ (Encyklopedický slovník, str. 298)

Mnoho autorů má už automatické postavení na filosofické půdě, Beauvoir se do povědomí veřejnosti dostávala jako „žena-filosofka“ spíše postupně a zpočátku byla brána jen jako ozvěna Sartrových myšlenek. Postupně ji společnost začala vnímat nejen jako spisovatelku, ale i jako filosofku. V mnoha svých dílech stírá hranice oddělující filosofii a literaturu, jedno se u ní plynule prolíná s druhým.²

Kniha *Druhé pohlaví* byla revoluční knihou, byla vůbec první, která se na ženu dívala komplexně ze všech možných hledisek a zároveň byla psána ženou. *Druhé pohlaví* pojednává hlavně o myšlenkových základech, ze kterých vychází pojetí ženy v okcidentální kulturní oblasti. Vychází ze sociální, politické a náboženské tradice, dále i z tradice evropské literatury.

„Všechna tato východiska vytvořila klamný svět, kde neuskutečnitelné a konfliktní ideály ženství vytvořily ideologii ženské „přirozené“ podřízenosti, která měla ospravedlnit patriarchální dominanci.“³

Druhé pohlaví řeší tzv. ženskou otázku a také to, z čeho vychází postavení muže a ženy v rámci historie a současnosti. Staví se za ženskou rovnoprávnost a zároveň proti trvání na realitě sexuální difference, což sama Beauvoir považuje za nespravedlivé a nemorální. Kniha celkově prozkoumává celkové i historické pozadí fenoménu pojetí ženy jako druhé, dále jeho dopad na soudobou společnost a zabývá se i pojetím ženy z hlediska ženy samotné – prožívání ženy v období dospívání, dospělosti, jako matky, manželky a jejím postavením v tehdejší společnosti.

2.1 Pojetí ženy jako Druhé a ženská otázka u Simone de Beauvoir

Beauvoir věnuje část své knihy zásadní otázce, která musela být položena před jakýmkoli hlubšími úvahami o jejím postavení v historii a dnes, o jeho změnách a vývoji apod. Autorka si tedy pokládá základní otázku, na kterou není lehké odpovědět: „Co je to žena?“ (Beauvoir 1966, 9)

Na tuto otázku navazuje myšlenkou, že je pro postavení ženy velmi příznačné, že si vůbec tuto otázku klade. Muže by totiž nikdy nenapadlo ptát se na to, co je to muž. Protože je to základní východisko. To, že je muž, je přeci úplně jasné a samozřejmé. Lze to demonstrovat na příkladu francouzského slova muž (*l'homme*), kdy plurál tohoto slova (*les hommes*) vyjadřuje jak označení mužů, tak lidí obecně. Tím se dostáváme k odpovědi, že

² Simone de Beauvoir (Stanford Encyclopedia of Philosophy). *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 17.8. 2004, 16.8. 2010 [cit. 2012-04-16]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/beauvoir/>

³ Tamtéž

žena bude negativním vymezením, jeví se tedy jako zápor. „Absolutní lidský typ je typ mužský.“ (Beauvoir 1966, 10) V pojmu žena už je obsažena nějaká relativnost.

Mnoho příkladů z historie vnímání ženy nám tuto domněnku potvrzuje. Žena má např. jiné tělo, které je specifické a s tím související i jiné vlastnosti. Beauvoir cituje některé výrazné historické myslitele, např. Aristotela: „samice je samicí proto, že se jí nedostává určitých vlastností.“ nebo Tomáše Akvinského: „žena je nepodařený muž, bytost příležitostná.“ (Beauvoir 1966, 10) Toto nám jasně ukazuje, že vnímání ženy je už počátků zatížené předsudky, všichni považují za jasné, že muž je něco víc a žena je „jiná“.

Muže můžeme myslet jako „muže o sobě“, ale ženu lze myslet jen ve vztahu k muži. Naše myšlení má vtisknuté kategorii prvního a druhého a celé tedy probíhá v těchto binárních opozicích. Všude se setkáváme s dualitou, s protiklady. V základních dvojicích jako např. světlo x tma, den x noc, dobro x zlo nebyla obsažena ženská kategorie, ale vždy tam byla dualita a protiklad. Naprosto zásadní myšlenkou je to, že žádný subjekt se neurčí jako Jeden, aniž by proti sobě nekladal ten Druhý (*L'Autre*). Např. kdykoli jde člověk se svou rodinou do restaurace, bere svou rodinu a sebe jako První a ten zbytek jako „ty Druhé, ostatní...“

Beauvoir píše, že už podle Hegela lidské vědomí klade samo sebe jako subjekt, jako to, co je podstatné, jako subjekt proti objektu. Ale přesně toto dělá i to druhé vědomí, vymezuje se stejným způsobem a to vůči nám a svému okolí. Jakémukoli jedinci je ovšem jasné, že ti ostatní, ti Druzí berou jeho (stejně jako on je) jako toho Druhého... Jedinci a skupiny jsou tedy schopni tímto vědomím uznat reciprocitu svých vztahů. (Beauvoir 1966, 12)

Jak je ovšem možné, že taková reciprocita nebyla uznána nebo vytvořena na úrovni vztahů mužů a žen a jejich vzájemného vnímání a respektování? Proč ženy automaticky uznávají nadvládu mužů? „Žádný subjekt neklade sám sebe předem a spontánně jako nepodstatný.“ (Beauvoir 1966, 12)

Mezi další příklady podobného počínání řadí Beauvoir např. otázky menšin. Tehdy jedna kategorie absolutně převládla nad druhou. Ale – narozdíl od žen byly menšiny jako židé nebo černoši vždy v početní nevýhodě. Ženy ovšem tuto nevýhodu nemají. Další věcí, která může ovlivnit nějakou skupinu takovým způsobem, že se stane podřízenou jiné skupině, je nějaká významná událost – podmanění, dobytí daného území apod. Ale u žen tomu není ani takto, byly tu vždy a žádná konkrétní událost podmiňující jejich podřízenost nikdy nepřišla.

Z historického vývoje je ale patrné, že mnohé podmaněné skupiny udělaly zásadní změnu, podařilo se jim dosáhnout osvobození – židé mají vlastní stát, v Americe skončilo

otroctví... Proč by tomu nemohlo být takto u žen? Zásadní skutečností podle Beauvoir je to, že všechny utlačované skupiny, kterým se podařilo tento tlak zrušit, se identifikovaly jako subjekt. Černoši, židé, všechny tyto skupiny se považovali za *subjekt*, říkali sami sobě „My“ a ostatním „Ti druzí“. Ale ženy? Nikdy nevytvořily žádnou velkou organizovanou skupinu, veškeré jejich manifestace byly spíše menšího rázu. Netvoří organizovanou skupinu, nemají žádný „jednotící prvek“. Žijí mezi muži a většina žen je nějakým způsobem k mužům připoutaná, buď ke svým manželům, nebo otcům. A podle toho, k jaké skupině patří tito muži jejich života, jsou k této skupině loajální – ať už jsou to měšťáci, buržoazie, dělníci, chudina, černoši nebo židé...

Klíč je v tom, že veškeré výše zmíněné skupiny mohou dost dobře usilovat o zničení ostatních skupin, které stojí proti nim. Ale ženy? Nemohou přeci zničit muže, navzájem je k sobě váže pouto, které je neporovnatelné s jakýmkoli jiným poutem mezi utlačovateli a utlačovanými.

A i kdyby se ženy nějakým způsobem pokusily odmítnout být tím Druhým, bylo by to pro ně problematické z hlediska toho, že by ztratily velkou část svých výhod. I když se to na první pohled nemusí takto jevit, tak pro ženu je výhodné využít pouta mezi ní a mužem ve svůj prospěch – i za cenu, že za to zaplatí určitou daň. Podle Beauvoir v tehdejší době svět bezesporu tvoří muži a patří hlavně mužům. Muž na sebe bere odpovědnost za ženu, podporuje ji hmotnými statky. „Vezme na sebe ospravedlnění její existence.“ (Beauvoir 1966, 15)

Ano, to je pro ženu jistě výhodné, tím se v podstatě vyhýbá existenčním problémům, ale zároveň i metafyzickému riziku svobody. Postavit se čelem ke své svobodě, vytyčování cílů a přijetí sebe sama jako subjektu je náročné, proto mnoho žen volí jednodušší a pohodlnější cestu a kladou samy sebe jako objekt, unikají tak vlastní svobodě, dělají ze sebe věc. A právě proto se muž, který dělá z ženy tu Druhou, setkává se souhlasem a spoluprací. Ženě se totiž její úděl zamlouvá a v nejhlubší podstatě s ním souhlasí.

Další zásadní otázkou, kterou si Beauvoir klade, je právě to, jak je možné, že muž na začátku vyhrál. Musel zde být nějaký počáteční konflikt, který se vyskytuje u každé duality, jeden prvek tedy musel prosadit svou nadřazenost. Muži totiž ze své nadřazenosti učinili právo. To, že se narodili jako muži, brali jako požehnání a zvláštní výsadu. Kdyby mužnost nebyla dána právem, nemohli by plně využít této nadřazenosti a „plně se z ní těšit“. (Beauvoir 1966, 16) Tvůrci zákonů byli muži, samozřejmě tedy dali přednost svému pohlaví a následně tyto zákony zakotvily jako základní principy. Ze stejného východiska vychází přesvědčení, že podřízené postavení ženy je vůlí nebes. Náboženství, stejně jako zákonodárství, bylo doménou mužů, oni ho tvořili a vymýšleli, mnoho náboženských

příběhů tedy odráží jejich touhu a vůli panovat. Za příklad nám může sloužit vyprávění o Evě a Adamovi nebo o Pandoře. Muži tedy postavili teologii, zákonodárství i filosofii do svých služeb.

Další oblastí, kde byla žena brána jako méněcenná, je oblast vědy – hlavně biologie a experimentální psychologie. Tehdejší vědci byli ochotni přiznat ženě maximálně „rovnost s rozdílností.“ (Beauvoir 1966, 17) Tato formule je vysloveně klíčovou v oblasti vnímání ženy. Ne náhodou jsou američtí černoši v zákonech Jima Crowa bráni stejným způsobem⁴. Jsou zde shodné body mezi postavením žen a černochů – „vládnoucí kasta“ v obou případech argumentuje stavem, který sama vytvořila. U žen chválí ty jejich vlastnosti, které se jim nejvíce hodí pro udržení ženy v područí (nevyspělá, neodpovědná, poddaná muži) a u černocha je to podobné (dětinská a usměvavá černošská duše, rezignovaný a poslušný černoch).

Problémem ženské otázky je i to, kdo je kompetentní k jejímu hodnocení. Zcela jistě to nemůže být muž, který nikdy nebyl v situaci ženy a nemůže ji tedy ani v nejmenším hodnotit. Ženy v obecném hledisku jsou zase do otázky zainteresované až příliš. Kdo by se tedy měl ženskou otázkou zabývat? Beauvoir se domnívá, že určité ženy jsou i přes jejich účast na problému kompetentní k jeho řešení nebo hodnocení. Jsou to ty, kterým se díky přízni osudu podařilo dosáhnout vrácení výsad lidské bytosti, ty, které „nemusely pocítit své ženství jako nesnáz nebo překážku.“ (Beauvoir 1966, 22) Tyto ženy, mezi které se Beauvoir počítá, mají i spoustu jiných problémů než řešení pouze ženské otázky, které nestojí v jejich čele. Díky tomu mohou mít určitý odstup od problému jako takového. Z tohoto východiska píše také svou knihu *Druhé pohlaví*. Ptá se:

„Jak dalece se skutečnost, že jsme ženy, odrazila na našem životě? Které výhody nebo vyhlídky nám tím byly dány a které odepřeny?...Je nápadné, že ženská literatura je za našich dnů naplněna mnohem méně požadavky a stížnostmi než za éry dualistických polemik a více úsilím o jasnost. Tato kniha je jedním z pokusů udělat tečku.“ (Beauvoir 1966, 22)

Pojetí ženy jako Druhé se prolíná celou knihou jako červená nit, která vše spojuje. Každý člověk klade sám sebe jako subjekt, pouze ženy se naučily automaticky přijímat pozici těch druhých se vším, co k tomu patří. Naučily se žít ve světě stvořeném muži podle jejich pravidel. Jejich postoj je částečně podobný postoji menšin, objevuje se zde analogie s židy, černochy – ovšem narozdíl od těchto menšin není žen méně, ale také nejsou

⁴ „Zákony Jima Crowa byly státní a místní zákony vydané a vynucované ve všech státech Jihu mezi lety 1865 – 1967, nřizovaly „oddělené ale rovné“ postavení pro Afroameričany. Nejvíce bylo zákonem požadováno, aby se oddělení černých a bílých prosadilo ve veřejných školách, na veřejných místech a v dopravních prostředcích.“ (Daňková, 2007, 16)

schopné se semknout dohromady a zvednout se k odporu, který by byl stejně spíše zbytečný a planý. Příčinou této skutečnosti může být i to, že mnohým ženám jejich podřízené a pasivní postavení vyhovuje, nemusí pak přijímat tolik odpovědnosti za svou existenci, je to pro ně pohodlnější. Tak se stala žena jako Druhá jistou antropologickou konstantou.

Simone de Beauvoir je přesvědčena o tom, že žena jako ta Druhá je v podstatě stvořena až společnostmi a kulturními podmínkami, které determinují její postavení a s tím spojené sebepojetí. Na toto její pojetí nadále navazují ostatní francouzské feministické autorky (Luce Irigaray, Hélène Cixous, Julia Kristeva). (Gamble, 2001, str. 34)

2.2 Dějiny ženy

V další části se Beauvoir věnuje historické exkurzi po rozličných civilizacích a popisuje jednotlivé systémy z hlediska toho, jaká práva žena dané společnosti měla a jak byla vnímána. Tato kapitola je spíše autorčiným pohledem na danou problematiku. Tato část je stěžejní pro pochopení vývoje pojetí ženy a také pro pochopení hlubších souvislostí z života žen, které si z minulých dob neseme až do současnosti. Beauvoir také jako první žena sepsala takovéto dílo o ženách z pohledu ženy, nelze tedy jednoduše přeskočit tyto zásadní části a okamžiky ve feministické filosofii.

Pro začátek je nutné si uvědomit, že tento svět už od počátku patřil mužům. Prozatím nebyl vymezen žádný hlavní důvod, ale po analýze historických, antropologických a etnografických souvislostí se do sebe ta skládanka zapadne a pojetí ženy jako Druhé se bude jevit srozumitelněji a jasněji, než jak bylo nastíněno výše (a také v první části knihy).

Od prvopočátku dějin lidstva je člověk jako takový vynálezcem, *Homo faber*. Jedny z prvních nástrojů, jako byla např. hůl nebo kyj sloužily primárně k tomu, aby skolily zvěř nebo nepřítel, tedy k tomu, aby se člověku snadněji ovládal svět. V mnoha dalších ohledech zakoušel svou moc – ať už to byla výroba člunu k ovládnutí vody, nebo vynález ohně; skrze toto uskutečňuje svou existenci.

Všechny lovecké a rybářské výpravy mají posvátný charakter. „Muž v nich vzdává hold svému lidství.“ (Beauvoir 1966, 27) Ale mají i další významný a nezanedbatelný prvek: jsou nebezpečné. Lovce nebo válečník může velmi lehce přijít o život. Ale tento jeho život zároveň slouží vyšším cílům, které jsou důležitější než on sám – ochrání svůj kmen, nasytí děti. V tom je kouzlo válečníka a lovce. A právě v tomto principu tkví jejich obrovská nadřazenost nad ženou. Žena je totiž z válečných a loveckých výprav vyjmuta a vyloučeně, neúčastní se jich, vždy čeká, s čím se muži vrátí a jestli vůbec se vrátí. Mužů si tehdy cenili proto, že dovedli dát život v sázku, žena tuto možnost ani nedostala. „Proto

také lidstvo nepřiznává nadřazenost tomu pohlaví, které rodí, ale tomu, které zabíjí.“ (Beauvoir 1966, 28)

V období neolitické revoluce dochází k usazování člověka, z lovců a sběračů se stávají zemědělci a s tím se role opět mění. Dochází ke vzniku institucí a práva. Na základě veškerých změn spojených s tímto fenoménem se mění i postavení ženy, žena má často velmi významné společenské postavení. Tam, kde je základem života člověka obdělávání půdy, nabývá velké důležitosti dítě. S usedlým způsobem života přišel taky fenomén vlastnictví půdy. A vlastník půdy potřebuje dědice. To je ten zásadní důvod, proč se mateřství stává posvátnou funkcí. Narozdíl od lovce si také může zemědělec dovolit děti víc, půda uživí větší množství lidí než lov a sběr. Ale v důsledku tedy skrz ženu přechází dědičné vlastnictví. Proto má žena v této době prvořadou úlohu. Soukromé vlastnictví a dědičné záležitosti jsou v pojetí ženy velmi důležitým momentem, jak uvidíme dále.

Zlom nastává tehdy, když dojde ke změně od mateřské posloupnosti k pokrevnímu příbuzenství. Žena je tehdy brána jako služebná nebo kojná a otec je maximálně svrchovaným pánem. „Matka je pouze živitelkou zárodku.“ (Beauvoir 1966, 31) Toto mužské uchvácení místa v popředí bylo pouze návratem, bral si něco, co už dříve měl. Muž se znovu ustavuje jako subjekt, svoboda, žena naopak přijímá ideu té Druhé. A od této chvíle je poměr k té Druhé dramatem⁵. Po definitivním usazení lidstva a sepsáním mýtů a zákoníků dochází k definitivnímu zavedení patriarchátu.

Nástup soukromého vlastnictví v podstatě svrhává ženu z pomyslného trůnu a tím pro ni souvislost pojetí ženy s vazbou na vlastnictví zdaleka nekončí. Dějiny ženy jsou také neodmyslitelně spjaty s dědictvím. Ženě jsou odejmuta práva na držení a postupování statků. Nejprve žena v podstatě přísluší svému otci, po sňatku přechází úplně k rodině manželově bez nějakých vazeb nebo práv na dědictví. Mohla by totiž teoreticky „přenést“ vlastnictví z otcovy rodiny do rodiny manželovy. Problémem je, že žena nic nemá. Co z toho tedy plyne? Že je naprosto zbavena důstojnosti... Je jenom součástí majetku muže – ať už je to otec nebo manžel. Je to další rána, která byla uštědřena pojetí ženy.

Beauvoir dále rozebírá pojetí ženy u jednotlivých národů – u Babylóňanů, Arabů, židů, Egyptanů, Řeků i Římanů a Germánských kmenů. Velmi přísný režim měly ženy nastavený u Arabů a také židů biblické epochy. Žena je vydána na milost a nemilost muži, buď otci, nebo manželovi. Otec může rozhodnout o zabítí děvčete, u Arabů byla děvčata vražděna dokonce hromadně. Od ženy se vždy vyžaduje naprostá počestnost a dostatečná

⁵ „Nebyl tu zápas, ani vítězství, ani porážka. Nicméně různé legendy o tom mají hluboký smysl. Ve chvíli, kdy se muž ustavuje jako subjekt a svoboda, vynořuje se idea té Druhé. Od toho dne se poměr k té Druhé stává dramatem. Její existence je hrozbou, nebezpečím.“ (Beauvoir, 1966, 31)

pokora. V Babylóně díky Chammurapiho zákoníku byla ženě přiznána jistá práva, dostává např. část dědictví po otci.

I v Egyptě bylo postavení ženy poněkud důstojnější. Pár je brán jako jednota, kdy jeden doplňuje druhého, žena zde má stejná práva jako muž. Dokonce může vlastnit majetek a může dědit. V Egyptě je ovšem naprosto odlišná situace než v ostatních oblastech, a to z hlediska toho, že půda tu patří králi, bojovníkům nebo kněžím, ostatní obyvatelé ji mají jenom v pronájmu – takže je nezcizitelná. Zde je krásně vidět, že žena je opravdu ohrožující pouze v případě, že by mohla nějakým způsobem nakládat s hmotnými statky nebo s půdou svých otců (nebo případně i manželů) v jejich neprospěch. Zůstává ovšem nepopíratelné, že farao, kněží a válečníci byli vždy muži.

Všechny výše zmíněné civilizace žily v mnohoženství. V Řecku byla ovšem situace jiná, Beauvoir neuvádí žádný důvod proč (ale to neznamená, že by si Řekové nemohli užívat výhod mnohoženství, měli samozřejmě možnost navštívit městské nevěstince, případně využít služeb gynecea⁶). Řecký zákon také přiznává ženě nárok na věno – a v případě rozvázání manželství má žena právo na plnou výši tohoto věna.

Jediným státem, kde se s ženou zacházelo v podstatě stejně jako s mužem, byla Sparta. Ženy jsou vychovávány podobným způsobem jako muži. Jedinou občanskou povinností, kterou žena má, je služba mateřství – stejně jako muž musí podstoupit službu vojenství. A i tehdy, když je žena vdaná, může o ni usilovat i jiný muž. Pokud mizí dědictví a děti patří pouze otci, žena není tolik vázána na manžela. Kromě nutného plnění občanské povinnosti není v podstatě žádný nátlak, který by omezoval svobodu spartských žen.

Další civilizací, kterou se Beauvoir zabývá, je Řím. Římská kultura je dědictvím kultury etruské. V etruské společnosti se udržovala poslušnost po matce – je tedy více než pravděpodobné, že v raném období Říma měli Římané podobný systém a „znali ještě exogamii⁷ spojenou s institucí mateřského práva.“ (Beauvoir 1966, 39) Je ovšem doloženo, že po konci vlády Tarquinia⁸ se prosazuje patriarchální právo. Základ státu tvoří rodina, která má nějaké své soukromé vlastnictví – zemědělský majetek. Žena je tím připoutaná ke své rodové skupině skrze dědičný majetek, má menší práva než žena řecká.

⁶ Gyneceum: vnitřní část domu obývaná ženami (Řecko, Řím); Gynaeceum | Define Gynaeceum at Dictionary.com. *Dictionary: Finding the Meanings and Definitions at Dictionary.com* [online]. 2012 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: <http://dictionary.reference.com/browse/gynaeceum>

⁷ Exogamie: „Společenské pravidlo, podle něhož příslušníci určité skupiny (kmene, kasty) nesmějí uzavírat sňatek se členy vlastní skupiny, ale pouze se členy jiných skupin.“ (Encyklopedický slovník, str. 290)

⁸ Tarquinius Superbus, byl poslední z etruské dynastie Tarquinioců, jeho vypuzením z Říma koncem 6. st. př. n. l. byla nastolena republika. (Encyklopedický slovník, str. 1095)

Na veřejném životě se absolutně nemůže podílet. V občanském životě je neplnoprávnou, může mít sice podíl na dědictví po otci, ale v praxi nemá dovoleno s ním nějakým způsobem nakládat nebo ho užívat, je v tomto podřízena autoritě poručníka (první ženin poručník je otec, pokud zemře, přechází to na nejbližšího pokrevního příbuzného; po sňatku se stává poručníkem manžel). Římanka měla podle zákona mnohem menší práva než Řekyně, byla ale mnohem více a hlouběji zakotvena ve společenském životě. Sídčila v atriu, tedy uprostřed celého domu, měla na starosti výchovu dětí (na základě toho na ně kolikrát působila po celý život), byla paní domácnosti a krbu, podílela se na činnostech svého manžela. Situaci v Římě vystihuje následující citát: Cato: „Všude muži vládnu ženám, a nám, kteří vládneme všem mužům, vládnu naše ženy.“ (Beauvoir 1966, 41)

Po pádu Západořímské říše a přijetí křesťanství se postavení ženy opět poněkud mění. Beauvoir se dále zabývá ostatními národy sídlícími v této oblasti. U Germánů se setkáváme se zvláštním jevem, kdy rodina byla autonomní jednotkou po většinu času a nějaký vůdce byl uznáván pouze za války. Manžel si zde ženu sice kupoval, ale tato částka byla jejím věnem, se kterým mohla svobodně nakládat. Manželství i monogamie se těšily velké vážnosti. Žena byla muži vždy nablízku, byla jeho družkou, i v dobách boje se ženy od mužů nevzdalovaly, přinášely jídlo válečníkům a staraly se o raněné. Ženy byly často kněžkami, věštkyněmi a zajímavé je, že předměty, které podle zákona přecházely do majetku žen, byly všechny klenoty a knihy. Beauvoir tedy předpokládala, že ženy byly u Germánů vzdělanější než muži.

Frankové proti Germánům nebyli tolik přísní z hlediska monogamie a cizoložství. Žena bývá provdána bez ohledu na její názor nebo souhlas a zachází se s ní povětšinou jako se služebnou. Ve středověku se vše točí kolem plodnosti a schopnosti mít děti, žena takto nabývá na ceně. Ve chvíli, kdy už děti mít nemůže, opět na ceně ztrácí. Stejně tak jsou mnohem méně vážené ty ženy, které přivedly na svět děvče.

Ve vrcholném středověku a feudalismu je období pro ženy poněkud neurčité, je střídavě povyšována a ponižována. Nakonec je zbavena soukromých práv a nemá samozřejmě žádnou politickou způsobilost. Ale nakonec nastává změna – a to díky prosazení kultu Panny Marie, který ve 13. století nabývá na důležitosti. Dochází k uctívání ženy, ovšem na mystické a náboženské rovině. Je to ale také období dvorské lásky a celkového kulturního rozkvětu, který dal ženám možnost větší společenské prestiže (i díky jejich vzdělání, ke kterému měly přístup – což se ovšem týká pouze šlechtičen).

Na druhou stranu obyčejný člověk a nevolník měl patrně mnohem šťastnější manželství než šlechtické rodiny. Proč? Protože nevolník se ženou neměli nic, nebyl tedy žádný důvod obávat se o dědictví, zároveň museli oba tvrdě pracovat, a společná práce

spolu s bídou je spíše stmelily. „Bohatá žena platí za svou zahálku právě svou podřízeností.“ (Beauvoir 1966, 46)

V období pozdější renesance žena vyniká spíše v kulturních oblastech. Díky tomu, že se nemusely zabývat zaměstnáním nebo vladařskými povinnostmi jim zbývá čas na společenský život. Měly velké slovo v salonech a díky dostatku volného času měly větší přístup ke vzdělání a často nabyly v průběhu života více vědomostí než jejich manželé.

V 18. století vzrůstá nezávislost ženy. Oficiální mravy sice zůstaly stejně přísné, ale díky mravním pokleskům šlechty se jejich chování později rozšíří i do vrstev buržoazie. Ženy měly větší svobodu než dříve, ale stále to byla svoboda v *negativním* slova smyslu. Žena se v této době upínala na zábavu a rozkoš (alespoň většina žen, samozřejmě existovaly i výjimky, které si našly cestu jak být nějakým způsobem prospěšné.) Ženy začaly také aktivněji než dříve zasahovat do politického života, ovšem spíše zprostředkovaně skrze muže (své manžely, milence, mecenáše...)

Podle očekávání by měla být mezníkem v osudu ženy francouzská buržoazní revoluce, ovšem nestalo se tak. Pro to, aby ženy mohly klást nějaké požadavky, byla nutná jejich jednota – která chyběla. Už kvůli tomu, že ženy byly rozdělené – měšťanské ženy byly příliš zapojeny do rodiny a měly tedy jiné požadavky než např. ženy – dělnice. Z toho důvodu za revoluce nevzniklo žádné ženské hnutí, které by bylo jednotné a kterému by se povedlo prosadit nějaké výraznější společenské změny.

Následkem průmyslové revoluce a mechanizace výroby je potřeba žen jako pracujících. Tehdy přichází období velkého vykořisťování – žena pracuje za nižší mzdu než muž (narodil od muže je za takovou mzdu ochotná pracovat) a zároveň ji po návratu z práce čeká ještě péče o domácnost. Vlastníci továren dávali často ženám přednost – jejich práce byla levnější a v mnoha odvětvích byly šikovnější než muži (bavlnářský, plátenický, krajářský průmysl...). Pracovaly pečlivě a do úmoru, protože musely zaopatřit rodinu. Marx tedy říká:

„A tak je ženinych vlastností zneužíváno k její škodě a všechny mravní a jemné prvky její přirozenosti se stávají prostředkem k jejímu zotročení a utrpení.“ (Beauvoir 1966, 52)

Z tohoto pohledu na dějiny je patrné, že „celé dějiny žen dělali muži.“ (str. 58) Beauvoir opět sahá k přirovnání k černošům a židům – v tom smyslu, že židovský problém nebyl problémem jejich, ale náš problém, problém černošský byl bělošským problémem. Ústupky, kterých ženy dosáhly, byly udělány jen díky tomu, že si muži zrovna dali říct.

„Uctívali Bohyni-matku jen proto, že jim příroda naháněla strach; jakmile však jim bronzový nástroj dal možnost přírodu zvládnout, nastolili patriarchát.“ (str. 58)

Pro ženu je typické, že jakmile se jí dostane určitých výsad nebo svobody, tak sama neví, co si s nimi počít – tento přístup se znovu a znovu objevuje ve všech jednotlivých obdobích dějin.

Narozdíl od muže byly pro ženu okolnosti jejích možností zásahu do světového dění nepříznivé. Pro možnost rozhodného řízení světa je nutné, aby byl dotyčný ve světě „pevně zakotven. Ale ve společnosti je zakotvena právě žena společnosti podrobená.“ (str. 61) Ke kladnému budování nikdy nebyla připuštěna – a právě tato dějinná bezvýznamnost ji odsoudila k její podřazenosti. Jedna věc se zde odvíjí od druhé a vzájemně spolu souvisí. Všechny tyto záležitosti charakterizují dějinnou situaci ženy, ze které přirozeně vyšly jednotlivé feministicky smýšlející nebo píšící autorky. Simone de Beauvoir v průběhu celé knihy zdůrazňuje postavení ženy jako Druhé, které je naprosto určující pro celou její dějinnou existenci.

2.3 Mýty

Další nezanedbatelnou oblastí, kterou se Simone de Beauvoir zabývá, je postavení ženy v rámci mýtu a také mýty o ženě jako takové. Mýty jsou v lidech dodnes živé a spoustu věcí vnímáme a interpretujeme mytickým způsobem, aniž bychom o tom věděli. Proto je mytické pojetí ženy zásadní v kontextu celé knihy i problematice feministické filosofie jako takové. Beauvoir v této kapitole uvádí mnohé představy a mytická pojetí ženy, která jsou v určitém hledisku patrná jak v době Beauvoir, tak v dnešní době. V počátcích zde Beauvoir opět zdůrazňuje vymezování lidského vědomí vůči Druhému. „Každého člověka vytrhává z jeho imanence existence druhých lidí...každé vědomí chce být samo svrchovaným subjektem.“ (str. 68)

I otrok sám sebe považuje za podstatného. A jak bylo zmíněno na začátku knihy, cesta ven z tohoto kruhu vede přes chápání sebe i druhého jako subjektu i objektu zároveň. Ale uznání svobody není nijak snadné, ačkoli skrze takové ctnosti člověk nachází svou pravdu – „ale tato pravda je pravda boje, který vždy znovu začíná a je ustavičně odstraňován.“ (str. 69) Beauvoir dále zmiňuje to, že pro takový postoj je nutné vzdát se *bytí* a přijmout *existenci*. Ovšem tento zvrat není nikdy ukončen, neustále probíhá – a spolu s ním je zde i napětí.

Navzdory předchozí skutečnosti je přirozeností člověka žít v klidu. „...sní o klidu v neklidu, o neprůhledné plnosti, v níž by přesto bylo přítomno vědomí. Vtělením tohoto snu je právě žena.“ (str. 69)

Beauvoir vnímá ženu jako prostřednici mezi mužem a přírodou, která se proti němu ale nestaví tak nepřátelsky jako příroda, ani nemá takové požadavky, jako ostatní muži, tedy vzájemné uznání. U ní se snoubí pro muže dvě přitažlivé věci – žena má vědomí, ale zároveň je určitým způsobem možné ji vlastnit – tehdy, kdy muž vlastní alespoň její tělo. A byla brána za tu Druhou.

Tento přístup je patrný ve všech mýtech o stvoření ženy. Už v Genesis nebylo stvoření ženy samostatné a ani Bůh ji nestvořil pro to, aby byla sama pro sebe svobodná, ale určil ji muži jako družku a společníci. „A tak má žena v manželovi svůj počátek i cíl.“ (str. 70) Muži i z toho důvodu vkládají do žen velkou naději – doufá, že mu žena jistým způsobem potvrdí jeho svobodu, a to skrze její podmanění, skrze ovládnutí její svobody. Muži by se nikdy nechtěli narodit jako ženy, ale i tak touží, aby ženy existovaly.

Každý mýtus má nějaký subjekt, který klade své požadavky směrem k transcendentálnímu nebi. Z výše napsaného, z celých dějin ženy nám vyplývá to, že ženy se nekladly jako subjekty a také nevytvořily mýtus muže. Mýtus jako takový je tedy výtvozem mužů a ženy pouze „sní sny mužů.“ (str. 71)

Mýtus ženy je těžké vystihnout, stejně jako jakýkoli jiný mýtus, mýtus ženy je protikladný, dvojsmyslný, mihotavý...

„...je prvotním mlčením pravdy, je umělkovaností, je tlacháním a lží, je uzdravovatelkou a čarodějnicí, je kořistí muže a je jeho zhoubou, je vším, čím není on a čím chce být a co chce mít, je popřením i smyslem jeho bytí.“

Tato slova vystihují tu mnohoznačnost a komplikovanost ženy jako takové, která je zároveň samozřejmě zachycena v mnohých mýtech. Příběhy o Panně Marii a Evě, Pandoře a Athéně, Dalile a Juditě – ženy protikladné, odlišné, ale přece stále ženy. Beauvoir zařazuje do této části i citát od Kierkegaarda, který je podle mě velice trefný a vystihuje situaci a povahu ženy, ať už v mýtu nebo mimo něj, v minulosti nebo dnešní době.

„Být ženou je něco tak zvláštního, tak smíšeného, tak složitého, že to žádný přívlastek nevyjádří, a mnoho přívlastků, které bychom chtěli vyslovit, by si odporovalo do té míry, že to může snést jenom žena.“ (str. 72)

A právě z toho vychází pojetí, že na ženu se hledí negativně, tedy jak se jeví muži, ne na takovou, jaká ve skutečnosti opravdu je. Je negativně vymezována a její dvojsmyslnost vyjadřuje částečně i dvojsmyslnost lidského života jako takového.

Dalším důležitým vztahem zakotveným v mýtu je vztah muže, ženy a přírody. „Muž hledá v ženě tu Druhou jako přírodu a jako bytost sobě podobnou.“ (str. 72) Příroda v něm vyvolává rozporuplné pocity – na jednu stranu ji využívá, ale ona ho drtí, má v ní svůj

počátek i konec, rodí se v ní a v ní také umírá. Snoubí se v ní nahodilost i Idea. Podobně i žena je pro muže spojencem a zároveň nepřítelem, něčím jiným a odlišným, než je on sám.

Muž si je samozřejmě vědom z toho, že je zrozen z Přírody. Život v jeho očích má dvojí podobu, Beauvoir zde uvádí protiklady jako: vědomí, vůle, transcendence, duch x hmota, pasivita, imanence, tělo. Už mnozí antičtí filosofové (Aischylos, Aristoteles, Hippokrates) považovali za jediný tvůrčí princip ten mužský, jak je to také zabudováno a zobrazeno v mýtech. Jako příklad je v knize uvedeno dvojice Deméter a Dia – Deméter jako bohyně plodnosti rozmnožuje klasy, které ale mají svůj vlastní původ v Diovi. Plodnost ženy je brána jako pasivní schopnost, je brána tedy jako země, muž jako semeno. Opět zde vidíme negativní pojetí ve vnímání ženy – negativní vymezení, pasivní schopnost.

S tímto pojetím souvisí právě připodobňování ženy k zemi, k půdě, úrodné prsti, která se stala symbolem mateřství. Dalším podobným symbolem je také moře, vodní hlubina, zatímco Oheň a Slunce jsou mužskými symboly a také božstvy. V Aischylově Oidipovi se objevují úsloví jako: „...odvážil se vložit semeno do posvátné brázdy, z níž sám povstal.“ V egyptské písni o sobě milenka prohlašuje: „Já jsem země.“ (str. 74) V islámských textech je žena často označována slovy jako pole a vinice. Toto všechno je dokladem, že mýtus ženy jako půdy je velmi hluboce v evropské kultuře zakořeněný, jak uvidíme ještě dále.

Muž sice ví, že je zrozen z Přírody, ale zároveň těžko snáší tělesnou podmíněnost a nahodilost – a chtěl by být podle pojetí Beauvoir „nezbytný jako čistá Idea, absolutní Duch.“ (str. 74) Tělesná schránka a její konečnost ho také odsuzuje ke smrti. Muž má tedy strach ze smrti, s tím souvisí i určitá hrůza z jeho zplození, chtěl by zapřít svůj původ z mateřského lůna. V mnoha mýtech se objevuje strach a bázeň z porodu a věcí s tím spojených, je obklopen mnoha tabu a očistními rituály. Proces zrození je brán jako nečistý, poskvřna padá na matku. Levitikus (a mnohé jiné zákoníky) předepisuje rodičkám očistné obřady a rituály. Zde vidíme, že mužský strach ze zrození, jeho neznalost a s tím spojený pocit ohrožujícího neznáma, je zakotven v zákonech a mýtech, které psali právě muži.

Další mytickou konstantou spojenou se ženou je určité spojení se smrtí. Souvislost je jasná, jednotlivé mytické figury ženy se mezi sebou prolínají a velmi úzce spolu souvisí. Tedy můžeme říct, že pojetí ženy jako půdy a země má na smrt přímou vazbu. Prach jsi a v prach se obrátíš. Země život dává, zároveň v ní však tlejí kosti mrtvých. Ne náhodou se ve více kulturách objevují ženy předoucí lidský osud, parky, sudičky. Mají také tu moc a vlastnost nit lidského osudu přetrhout. Beauvoir zde zmiňuje i to, že v lidových představách bývá Smrt často ženou, ženám také přísluší oplakávat mrtvé.

Hluboko v útrokách země (tedy i ženy) je tma, je to temný chaos, odkud vše vyšlo a znovu se tam navrácí. Častým motivem v mýtech bývá jáma, propast, jeskyně, hlubina – která pohltí hrdinu a on se nikdy nevrátí, nebo musí prokázat svou statečnost sestupem do podsvětí, pekla. Podobnou analogií je i *mare tenebrarum* (moře temnot), kterého se obávali staří plavci a námořníci. Neznámá hlubina, figura ženy jako moře, hlubokých temných vod... Znovu zde přichází dvojakost a ambivalence, kruh se uzavírá. Smrt je v mýtech brána nejen jako konec, ale zároveň jako nový začátek, příslib nového života. A potom je smrt požehnána. Z úrodné půdy znovu vyklíčí zasetá semena, moře vydá námořníkům síť plné ryb.

„Mrtvý hrdina každého jara povstane jako Osiris a obrodí se novým zrozením.“ (str. 76) V mýtech se podobná témata velmi často objevují, zejména v podobě pohřbu boha slunce, kterého pohltí moře a následně se znovu zrodí a vynoří.

Beauvoir se dále věnuje mnoha oblastem, která se objevují v mýtech v souvislosti se ženou, uvedme zde několik příkladů. Objevuje se zde pojednání o menstruačním krvácení a panenství u žen, ale také archetypy jako tchýně, stará panna, manželka, milenka... Všemi těmito tématy se nebudeme zabývat, bylo by to nad rámec této práce. Dále se zaměříme pouze na oblast křesťanství, které velmi ovlivnilo celý euroamerický kulturní okruh.

Beauvoir zde interpretuje právě vztah křesťanství k ženě, projevující se převážně strachem z Druhého pohlaví. V křesťanství dochází k odloučení duše od těla, zrozením je člověk vydán nejen smrti, ale i možnému zatracení. Už ze stvoření ženy plyne, že pro křesťany je žena automaticky tou Druhou. Ve vztahu muž a žena lze spatřovat analogii se vztahem duše a těla – i tělo je bráno jako to druhé, podřadné a je vnímáno nepřátelsky. Žena je podle Beauvoir pro křesťany zdrojem všeho pokušení, už všichni církevní otcové zdůrazňují, že Adama svedla ke hříchu Eva, žena. Vše tělesné je bráno negativně, i akt zrození se křesťanům oškliví, jak můžeme vidět např. u sv. Augustina: „*Inter faeces et urinam nascimur*“.⁹ (str. 99) Jedním z výsledků tohoto negativního vnímání je také to, že křesťané svého boha tohoto typu zrození ušetřili.

Ačkoli první církevní otcové zastávali názor, že Marie porodila Krista stejným způsobem, jako rodí ostatní ženy, tak později převážilo pojetí sv. Augustina a Ambrože, že „lůno panny zůstalo uzavřeno.“ (str. 99) Tyto křesťanské tendence jsou v evropské kultuře hluboce zakořeněné, např. i Carl von Linné se ve svých studiích o přírodě odmítá věnovat ženskému pohlavnímu ústrojí s tím, že je to „nechutnost“. S podobným pojetím se setkáváme v zemích s puritánskou tradicí. Toto pojetí je hlouběji rozebráno v další části knihy (Dívka), kdy se autorka zabývá mimo jiné i tím, jak se dívka musí vyrovnat se svým

⁹ Rodíme se mezi výkaly a močí.

tělem a také s předsudky, které jsou ve společnosti dlouhodobě aktuální. Zde můžeme vidět, z čeho tyto předsudky pochází.

Kniha se dále věnuje, jak už jsem výše zmínila, období dospívání ženy. Beauvoir zde popisuje klasické tehdejší problémy, které mladé dívky měly, na co se soustředily, čeho chtěly dosáhnout – a jaké těžkosti jim to přinášelo při konfrontaci se svými sny a očekáváním okolí. Musely se také mimo jiné vyrovnat se svým tělem, které bylo tehdy bráno výrazně nepřátelsky, a dívky k němu měly často negativní nebo ambivalentní vztah. Touto částí se podrobně zabývat nebudeme, jelikož by to bylo nad rámec této práce a není zas tak zásadní pro následující konfrontaci s díly později píšících autorek. V knize se odráží nejen historické pojetí ženy, ale i pohled na ženu (děvče, žena, manželka) ze strany Simone de Beauvoir.

Beauvoir zde v celé jedné části knihy popisuje jednotlivé fáze vývoje ženy – zaměřuje se zejména na děvče a dospělou ženu. Porovnává zde vývoj dívek a chlapců, jejich pozici a hlavně jejich očekávání, které je naprosto odlišné. Zatímco chlapec se dívá do budoucnosti aktivně, s možností činit a konat a měnit svůj vlastní osud, tak dívka trpně a pasivně od nejútlejšího dětství přijímá myšlenku čekání na muže. Upíná se celou svou existencí na sňatek, neboť teprve ten z ní ve společnosti učiní někoho věrohodného, její existence se pro ni tímto naplní. V knize je také popsán vztah k tělu, který je u dívek vysloveně problematický, dívka se musí vyrovnat s velkými změnami, které samozřejmě u chlapců nemají obdoby. Své tělo je nucena snášet pasivně, např. i při sportování je nucena se podrobovat mnoha uměle vytvořeným pravidlům. Nepřísluší jí zápasení a chlapecké zápolení, kdy se dva svobodní jedinci utkají prostřednictvím svých těl. (str. 146)

Je zde také poukázáno na fakt, že pokud se dívky vůbec vzdělávají, nejsou v tom nijak extrémně podporovány a navíc se musejí účastnit veškerých prací v domácnosti, narozdíl od stejně starých chlapců, kteří nemusejí dělat nic. Tím je dívka stále unavenější, nemá dostatek času na své školní povinnosti, ale ani trochu toho času pro sebe a své myšlenky. Její výsledky se zhoršují nebo jsou pouze průměrné a přitom vzniká domněnka okolí, že dívka není pro studium dostatečně chytrá a je brána za neschopnou. Tím klesá její sebevědomí, už tak podlomené jejím vztahem k tělu, ještě níže a bludný kruh se uzavírá. Dívka se tedy opět obrací k myšlence sňatku, která by ji vysvobodila z tohoto koloběhu, sňatek by jí dodal vážnosti v očích okolí. V dnešní době je zajisté většina věcí jinak, vzdělání je dostupné všem, domácí práce nemají takový rozsah jako dříve, ale to nic nemění na tom, že se dívky musí vyrovnávat se svým tělem mnohem složitěji než chlapci.

Vdaná žena získává sňatkem společenský status, ale i tak je často formálně i materiálně závislá na svém manželovi. Ona je v pozici podřízené, objektu, zatímco muž je subjektem.

„Je jí (manželství) předepisováno z dvojího důvodu. Jednak je povinna dát společnosti děti. Jejím druhým úkolem je uspokojování mužových sexuálních potřeb a péče o jeho domácnost. Břímě, které ji ukládá společnost, se však považuje za službu prokazovanou manželovi, a ten se zavazuje, že jí poskytne dary nebo vdovské zaopatření a že ji bude živit.“ (Beauvoir, 1966, 227)

Je zde samozřejmě patrné, jak se Beauvoir k manželství sama stavěla, její negativní postoj je velice patrný v celé knize. Z kapitoly zabývající se dospíváním a ženským tělem jsem opět nabyla dojmu, že tělo a tělesnost vnímala sama Beauvoir jako něco velmi negativního až odpuzujícího. Sama nejspíš nepočítala s tím, že by si postupem času mohla nějaká žena vytvořit ke svému tělu hezký vztah a mít ho ráda takové, jaké je.

2.4 Druhé pohlaví a jiní autoři

Kniha *Druhé pohlaví* vzbudila rozruch a reaguje na ni mnoho dalších autorů, kterými se budeme nadále zabývat. Sonia Kruks¹⁰ se ve svém článku *Beauvoir's time/Our Time: The Renaissance in the Simone de Beauvoir Studies* věnuje aktuálnějším autorkám, které nějakým způsobem reagují na knihu *Druhé pohlaví*.

Podle autorky byla Beauvoir nejvíce uznávána v 70. letech. Velkou inspirací mnoha autorkám byla nejenom kniha, ale zejména život Simone de Beauvoir. Ovšem ačkoli mnoho autorek Beauvoir uznávalo, pouze málo z nich se ale plně věnovalo psaní po jejím vzoru. Autorka zde cituje pozdější postřeh Mary Dietz¹¹: „...jako Bible, *Druhé pohlaví* se jeví jako velmi uctívané, často citované, ale málo čtené“, který má v sobě zrno pravdy. (Kruks, 2005, str. 1) Autorka se zde zmiňuje, že pro mnoho žen byla Beauvoir spíše

¹⁰ Sonia Kruks: britská vysokoškolská učitelka, zabývá se politickou filosofií, francouzským existencialismem (jeho politickými a sociálními aspekty) a také feministickou teorií. Mezi její díla patří: *The Political History of Merleau Ponty, Identity Politics and Dialectical Reason: Beyond an Epistemology of Provenance*.

Institute of Advanced Study : Professor Sonia Kruks - Durham University. DURHAM UNIVERSITY. *A world top 100 University - Durham University* [online]. 2012, 14.6. [cit. 2012-06-17]. Dostupné z: [http://www.dur.ac.uk/ias/fellows/0809fellows/kruks/Works by Sonia Kruks | PhilPapers. PhilPapers: Online Research in Philosophy](http://www.dur.ac.uk/ias/fellows/0809fellows/kruks/Works%20by%20Sonia%20Kruks%20PhilPapers.pdf) [online]. 2012 [cit. 2012-02-3]. Dostupné z: <http://philpapers.org/s/Sonia%20Kruks>

¹¹ Mary Dietz: vysokoškolská učitelka na univerzitě v Minnesotě, soustředí se na politickou teorii s důrazem na feministickou teorii a politiku, dále na demokracii a občanství, dějiny západního politického myšlení a na současnou politickou teorii (zejména na dílo Hannah Arendtové). Její díla: *Between the Human and the Divine: The Political Thought of Simone Weil, Turning Operations: Feminism, Arendt, and Politics*; and editor of *Thomas Hobbes and Political Theory (University of Kansas Press)*; Mary Dietz, *People - Political Science, WCAS, Northwestern University. Political Science, WCAS, Northwestern University* [online]. 2012, 22.6. [cit. 2012-06-23]. Dostupné z: <http://www.polisci.northwestern.edu/people/dietz.html>

symbolem z hlediska svého života, nejen díla – ať už to byl její volný vztah se Sartrem, nebo odmítnutí mateřství a prací v domácnosti. Dílo Beauvoir bylo často diskutováno a také kritizováno. Dále si ukážeme několik prvků, pro které bylo dílo nebo samotná Beauvoir kritizována: určitá protikladnost v jejím díle, neslučitelnost s později populárním upřednostňováním ženy a v neposlední řadě se v článku objevuje také kritika jejího ovlivnění Sartrovými myšlenkami.

V roce 1979 proběhla konference v New Yorku pro připomenutí 30. výročí vydání francouzského originálu knihy *Druhé pohlaví*, byl zde také publikován sborník článků, které byly spíše ambivalentní. Autorka zde zmiňuje názor Mary Felstiner¹², která popisuje reakce na knihu jako výrazně protikladné – objevuje se v nich jak velké nadšení, tak zklamání. Felstiner si dále klade otázku:

„Copak nevidí (Beauvoir) v ženském světě nic jiného, než stagnaci? Copak tady není kultura péče o rodinu a jisté sesterství, na kterých ženy mohou stavět?“ (Kruks, 2005, str. 2, překlad autorky)

Tato teze podle mého názoru plyne z lehce negativního nádechu knihy *Druhé pohlaví* a jisté skepse Beauvoir nad aktuálním i budoucím postavením žen. Tato negativita je znát především v poslední části knihy, která popisuje současnou ženu. Při čtení člověk opravdu získává pocit, že ženy nejsou ničeho schopné a jsou svým jednáním předurčeny k podřízenosti a k tomu být navždy „ty Druhé.“

Tyto rozporuplné články byly předzvěstí toho, co mělo přijít – v 80. letech došlo k velkému rozmachu feministické teorie a *Druhé pohlaví* bylo velmi diskutováno. Feminističtí kritici začali hledat v knize *Druhé pohlaví* protiklady a odporující si teze. Beauvoir je vytýkáno, že zde líčí ženy jako „nešťastné oběti jejich biologie“ (tamtéž, str. 2) a zároveň tvrdí, že postavení ženy je zcela dáno sociálními a kulturními podmínkami. Podobný je i názor na to, že ženy jsou v *Druhém pohlaví* vyličený jako loutky sloužící patriarchátu, a na druhé straně se dovídáme, že jsou spíše volnými a svobodnými činiteli odpovědnými za svůj osud.

Tento způsob chápání Beauvoir a jejího díla je podle autorky článku dán příklonem ke gynocentrismu, se kterým se neslučovaly některé názory Beauvoir. Můžeme zde jmenovat její zaměřenost na mužské aktivity, se kterými se ztotožňovala a pojetí, že ženy by se měly snažit co nejvíce se přiblížit mužským hodnotám. Tehdy, když se ženství jako takové

¹² Mary Felstiner: Američanka, vysokoškolská učitelka na univerzitě v San Franciscu, zabývá se politickou teorií, historií a feministickou teorií. Dílo: *To Paint Her Life: Charlotte Salomon in the Nazi Era*, *Charlotte Salomon: Een Biografie*, *Out of Joint: A Private & Public Story of Arthritis*. M. Felstiner Curriculum Vitae. *Professor Mary Felstiner's Home Page* [online]. 2005, 22.8. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <http://bss.sfsu.edu/felstiner/cv.htm>

dostávalo do popředí, spolu s mateřstvím, ženskou erotikou apod., byla Beauvoir samozřejmě brána jako nemoderní. Zastánci gynocentrismu také zdůrazňují vztah Beauvoir k jejímu tělu, který byl podle nich negativní, což se odráží v některých jejích názorech.

Další typickou kritikou Beauvoir bylo to, že její myšlenky jsou příliš ovlivněné Sartrem a jeho existencialismem, objevovaly se názory, že jen reprodukuje Sartrovy myšlenky. Částečně tuto debatu uzavírá Julia Kristeva, ve svém díle *Women's Time*, kterou autorka článku M. Felstiner parafrázuje takto:

„Aniž by zmínila Beauvoir, její esej důrazně tvrdí, že čas její generace feministek (generace „sufražetek a existenciálních feministek) je už definitivně pryč.“ (tamtéž, str. 2, překlad autorky)

Tím ovšem samozřejmě nepopírá, že Beauvoir má své místo ve feministické filosofii (ať už svým dílem nebo inspirativním životem), ale vývoj pokročil jiným směrem. A i přes tuto skutečnost je její dílo stále analyzováno a hojně čteno, po její smrti byly vydány i její dopisy z pozůstalosti, objevil se tak další materiál, který umožňuje další vhled do osobního života Beauvoir a další konfrontaci s jejími díly.

3 Druhá vlna feminismu a postfeminismus v obecné rovině

V této části si přiblížíme hlavní rysy druhé vlny feminismu. Při charakteristice druhé vlny se zmíníme i o vývoji v USA, který svým způsobem částečně udával směr celého tohoto období. Americká a francouzská feministická teorie druhé vlny feminismu se vzájemně ovlivňovaly a jedna vycházela z druhé a naopak. Začneme tedy feministickou teorií a historií v USA, následně se už zaměříme na Francii a její výrazné osobnosti feministické filosofie.

Betty Friedan ve svém díle *The Feminine Mystique* píše¹³: „Faktem je, že pro ženy narozené po roce 1920 je feminismus mrtvou historií. Jako živoucí hnutí v Americe v podstatě skončil s rozhodující výhrou: získáním volebního práva.“ (Gamble, 2001, 25, překlad autorky) Této knize se budeme více věnovat v kapitole 3.1.1.

Sue Thornham ve svém článku *Second wave feminism* charakterizuje druhou vlnu feminismu jako něco hlubšího a více živoucího než první vlna, která byla dle autorky spíše individualistická a reformistická a soustředila se především na politická a formální práva žen¹⁴. Druhá vlna feminismu proti tomu přináší hlubší vhled do společenské a politické problematiky a je výrazně kolektivní. Zabývá se mnohem více oblastmi života, na který může mít vliv „mužská nadvláda“, můžeme zde zmínit např. literární teorii a také oblast jazyka. Pro toto období je také charakteristické „ostřejší a mnohem více radikální feministické uvědomění.“ (Gamble, 2001, 25) Autorka zde také používá výraz „starý feminismus“ (*old feminism*) pro první vlnu a „ženské osvobození“ (*women's liberation*)

¹³ Betty Friedan: americká spisovatelka, aktivistka a feministka, 1921-2006, vydání knihy *The Feminine Mystique* je považována za klíčovou a počáteční událost amerického feminismu druhé vlny. Zakládá organizaci National Organization for Woman (NOW), 1966 byla zvolena její prezidentkou. Tato organizace měla za cíl dosáhnout větší participace žen na společenském životě a postavit je na roveň mužům v rámci příležitostí a všeobecného uznání. V roce 1970 uspořádala národní stávku Women's Strike for Equality, v průběhu života pokračovala v dalších akcích a nadále působila v rámci politiky. Mezi její díla patří: *The Second Stage* (1981), *It Changed My Life: Writings on the Women's Movement* (1998), *Beyond Gender* (1997), *Life is so Far* (2000)
HERNANDES, Aileen. Betty Friedan - Wikipedia, the free encyclopedia. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012, 11.6. [cit. 2012-06-17]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Betty_Friedan#Other_works

¹⁴ Sue Thornham: ředitelka School of Film and Media at University of Sussex, britská spisovatelka a univerzitní profesorka zabývající se feministickou teorií a její aplikaci na filmová, mediální a kulturní studia. Publikace: *Media and Feminism* (2010), *What if I Had Been a Hero? Investigating Women's Cinema* (2012), *Unbridgeable Gaps* (2010)
Prof Sue Thornham : Staff profiles : University of Sussex. *University of Sussex* [online]. 2012 [cit. 2012-05-20]. Dostupné z: <http://www.sussex.ac.uk/profiles/166435>
Sue Thornham to head the new School of Film and Media. *University of Sussex* [online]. 2008, 22.10. [cit. 2012-06-23]. Dostupné z: http://208.254.39.65/uniofsussex/e_article001239656.cfm

pro druhou vlnu. V těchto výrazech je zachycen fakt, že druhá vlna má opravdu výrazně širší záběr a pokrývá tak větší množství společenských a politických jevů než první vlna soustředící se na práva žen jako taková.

Autorka knihy *Modern Feminist Thought* se domnívá, že by bylo poněkud pošetilé snažit se o určení konkrétního data, odkdy můžeme mluvit o druhé vlně feminismu, ale sama uznává, že jako velmi vhodný a příznačný se jeví rok 1968. Souvisí to s veřejnými manifestacemi nového levicového radikalismu v západní Evropě a USA. (Whenegan, 2005, 4) Ženy (zejména v USA) byly nespokojené, že jsou zahrnovány do organizací, které jsou orientovány mužským směrem, na základě této skutečnosti tedy dochází k velkému rozmachu a „zakládání lokalizovaných, nehierarchických osvobozujících hnutí žen.“ (Whenegan, 2005, 4) Celková historie a konkrétní akce by byly ovšem nad rámec této práce, proto se jimi nebudeme dále zabývat.

3.1 Feministická teorie druhé vlny feminismu

Okolo roku 1970 dochází k velkému rozmachu feministické teorie. Feminismus byl tou dobou ve společnosti velmi rozšířený a stále více lidí se jím začalo zabývat, s tím souvisí i nárůst feministicky orientovaných knih a článků. Můžeme jmenovat např.: *Sexual Politics* (Kate Millet); *The Dialectic of Sex* (Shulamith Firestone); *Sisterhood is Powerfull* (Robin Morgan). Mnoho autorek tohoto období se inspirovaly problémy, které zhruba před 20ti lety otevřela Simone de Beauvoir, ačkoli je řeší trochu jiným způsobem. Thornham zmiňuje ve svém článku *Second Wave Feminism* také slavný citát Beauvoir:

„Ženou se člověk nerodí, ale stává / One is not born, but rather becomes a woman (Gamble, 2001, 29)

3.1.1 Feministická teorie v USA a její nejdůležitější autorky

Krátce se budeme věnovat nejvýznamnějším myšlenkovým konstruktům vzešlých z pera amerických autorek, jelikož francouzský feminismus s tím americkým částečně souvisí. Mezi hlavní autorky nejen amerického feminismu, ale celkového období druhé vlny, patří bezesporu Betty Friedan a její kniha *The Feminine Mystique* (1963).

Kniha *The Feminine Mystique* se zabývá výsledky dotazníku, které Betty Friedan získala od svých spolužaček po patnácti letech od absolvování univerzity. Výstupem bylo zajímavé zjištění: tyto ženy cítily vesměs buď větší či menší nespokojenost se svým dosavadním životem, ale samy pořádně nevěděly proč. Friedan tento jev nazvala *feminine mystique*:

„*Feminine Mystique*“ tvrdí, že nejvyšší cenu a jediný závazek pro ženu má naplnění její vlastní ženskosti.... Říká, že tato ženskost je tak záhadná, intuitivní a blízká stvoření a

původu života, že muži stvořená věda nebude nikdy schopná tomu porozumět... Kořen ženských minulých problémů je v tom, že ženy záviděly mužům, snažily se být jako muži, místo aby akceptovaly svou vlastní přirozenost.“ (Gamble, 2001, 30, překlad autorky)

Je třeba si uvědomit, jaká byla tehdy situace v USA. Po válce došlo k hospodářskému rozmachu, muži byli tedy schopní uživit rodinu z jednoho platu. Ženy tedy většinou do zaměstnání nechodily a plnily očekávanou roli spokojené manželky, matky a ochránkyně rodinného krbu. Měly bohatého milujícího manžela, zdravé děti, v podstatě dokonalý život, ale i přes to přese všechno trpěly frustrací a jejich život jim připadal nenaplněný. Tento osud čekal samozřejmě i na ženy, které vystudovaly univerzitu a byly velmi inteligentní a schopné. Tyto ženy často přesně nevěděly, v čem konkrétně je problém, byl na ně společností ještě vyvíjen tlak, že by měly být spokojené s tím, co mají. Ale ony přesto plnily ordinace psychologů a očekávaly nějaké řešení svých problémů. Tento jev je pojmenován jako „problém, který nemá jméno (*problem that has no name*)“ (Gamble, 2001, 25)

Společnost tedy určila ženě místo v domácnosti, upřela jim kariéru nebo nějaký hlubší způsob seberealizace než jen péči o domácnost. Friedan je toho názoru, že jak ženy, tak muži, nacházejí uspokojení v individuálním úspěchu, kterého lze nejčastěji dosáhnout skrze kariéru.

„Bez tohoto růstu, ženy zůstanou nenaplněné a nešťastné, a děti budou trpět v rukou neurotických matek“ (Meyerowitz, 2007, 1)

Kromě toho, že kniha měla velký vliv na životy jednotlivých žen, tak podle Meyerowitz také ovlivnila historiografii a celkové vnímání poválečné doby. Meyerowitz sama se zabývá historií populární kultury poválečné Ameriky a zjistila, že např. mnohé filmy, knihy, články spíše odporují „domácí“ ideologii, jejíž popis je dán v knize Friedan. Zaměřila se na časopisy z období 1946 – 1958, ve kterých zjistila, že 33 % článků se zaměřuje na příběhy žen, které jsou talentované, mají úspěšnou kariéru apod. Dalších 29 % se soustředí na prominentní umělce té doby. (tamtéž, str. 2)

V mnoha podobných člancích lze nalézt obraz žen, které jsou dobrými matkami a zároveň mají i nějakou svou kariéru, v článku jsou nazvány jako „superženy (*superwomen*)“ (tamtéž, str. 3) Na jednu stranu, takové články se mohou zdát neužitečné, protože žádným způsobem nepomáhají ženám s jejich údělem starání se o domácnost a také neberou v potaz potřebu pro kolektivní protest. Na straně druhé svým způsobem podkopávají tradiční pojetí ženy v domácnosti, ukazují ženy, které dosáhly nějakého společenského úspěchu. Je jistě zajímavé sledovat, jak může jedna kniha ovlivnit celkové vnímání doby, ale hlubší vhled do této problematiky by byl nad rámec této práce.

Friedan ukázala veřejnosti hlubokou a velmi rozšířenou frustraci svých vrstevnic. Stala se tak velmi důležitou a v podstatě hlavní přispěvatelkou k hromadnějšímu povědomí o stavu společnosti v rámci druhé vlny feminismu. Její kniha měla velký ohlas, zejména proto, že psala o ženách z jejich vlastní pozice, z jejich řad a z praxe, ne tak teoreticky a „vzletně“ jako např. Beauvoir. Lze také nalézt určitou spojitost mezi Beauvoir a Friedan. Obě dámy mají tendenci obviňovat ženy za to, v jaké pozici se ocitly. Obě se snaží apelovat nejvíce na individuální a vnitřní sebereflexi a transformaci, snahu posunout se vpřed.

Thornham zde nadále uvádí, že v této knize je zakotvená liberální feministická tradice, Friedan se zde soustředí převážně na rovnost příležitostí pro ženy. (str. 30) Na další oblasti více zaměřené na ženské sféry života, které vyžadují zrovnoprávnění a zvýraznění, se Friedan soustředila ve své další knize *The Second Stage* (1981). Zabývá se zde nejvíce rodinnou sférou, kterou je podle ní třeba chránit.

Jako další americkou autorku můžeme zmínit Kate Millet¹⁵. Proti Betty Friedan je Kate Millet poněkud radikálnějšího názoru, zejména na patriarchální fungování společnosti. Patriarchát je podle Millet politickou institucí a je prvotní formou lidského útlatku. Při zrušení patriarchátu postupně došlo k vymizení nebo zlepšení ostatních forem útlatku, ať už se jedná o ten rasový, politický nebo ekonomický. (str. 31) Je to jistě zajímavá myšlenka, ale těžko říct, zda by to takto opravdu bylo. Z historie je spíše patrné, že jakmile je z pomyslného vrcholu svržena jedna skupina, nastoupí na její místo druhá.

Narozdíl od Friedan a Beauvoir Kate Millet nijak neobviňuje ženy z jejich postavení nebo ze spoluúčasti na něm. Ženy jsou pro ni obětí patriarchální ideologie, které se nemohou pořádně bránit, protože jsou samy závislé na „prosperitě těch, kteří je krmí.“ (Gamble, 2001, 31). Je zde na první pohled patrná analogie s otroctvím. Tento pohled souvisí také se skutečností, že Millet se stejně jako mnohé další autorky¹⁶ (americké i britské) hlásí k Freudově psychoanalýze. Vysvětlení důvodů přetrvávání patriarchátu tedy u Millet souvisí i s celkovou ženskou pasivitou a procesy probíhajícími v nevědomí.

¹⁵ Kate Millet: americká autorka, sochařka a výtvarnice, narodila se v roce 1934 v Minnesotě. Vystudovala angličtinu, působila nějakou dobu na University of North Carolina, ale dala přednost cestě do Japonska a výtvarné kariéře. Po návratu vystavovala své sochy např. v New York Gallery. Byla členkou National Organization for Women, do povědomí lidí se dostala především díky své knize *Sexual Politics* (1970), která byla i její doktorskou prací. Mezi její další práce patří: *Flying* (1974), *Going to Iran* (1981), *Sita* (1977). Její díla *Flying* a *Sita* jsou autobiografického rázu, je zde zaznamenán její lesbický vztah a vztah s manželem. *Flying* je více úspěšná než její druhá publikace *Sita*. Kate Millet: Biography from Answers.com. *Answers - The Most Trusted Place for Answering Life's Questions* [online]. 2012 [cit. 2012-06-11]. Dostupné z: <http://www.answers.com/topic/kate-millett>

¹⁶ Sheila Rowbotham, Shulamith Firestone, Germaine Greer, Eva Figes

Celkový pohled na tuto problematiku má Millet sice odlišný než Beauvoir, ale společné body jejich teorie jsou jasně patrné – ženy jsou závislé na mužích a naopak, proto je jejich vzájemné postavení tak složité. Podle Thornham je možné Millet kritizovat např. pro velkou generalizaci a určitou absenci hlubšího teoretického vhledu na danou problematiku, na druhou stranu zmiňuje její přínos v ustavení vnímání patriarchálního systému jako institucionalizovaného útlu v rámci feministického myšlení. (tamtéž)

Dalším znakem americké feministické teorie je to, že mnohé autorky se v pohledu na vnímání sexuální difference obracejí a odvolávají na Freuda a jeho psychoanalýzu. Pro feministickou teorii je právě zásadní vytváření a ustavení sexuální difference jako takové a její zakotvení a všudypřítomnost ve společnosti. Na základě vysvětlení toho, jak sexuální identita vzniká, ji chápou jako sociální a kulturní fenomén, který je pro ně tak lépe postihnutelný a změnitelný. (Gamble, 2001, 33)

Obě tyto autorky zabývající se feministickou teorií druhé vlny feminismu mají v určitém směru společný pohled na ženskou otázku. Společnost a kultura, které v podstatě nejvíce ovlivňují ženy, jsou podle nich z největší části ovlivňované politikou. Snaží se už také více vnímat a kombinovat různé sféry vlivu mezi sebou a tak vytvářet komplexnější obraz aktuální patriarchální společnosti. Rozcházejí se především v řešení dané situace.

Liberální feministické hnutí je toho názoru, že ženy mohou situaci změnit svou vnitřní proměnou a později by se tyto vnitřní změny projevíly i ve společnosti. Radikální feminismus (Millet) proti tomu tvrdě staví fakt, že nic jiného a menšího než revoluce se současným stavem nic neudělá. Tyto tendence jsou aktuální nejen Americe, ale i v ostatních částech západního světa (mimo východní blok, kde je situace samozřejmě výrazně jiná z mnoha důvodů, kterým se budeme věnovat dále).

3.1.2 Feministická teorie ve Francii

Podobně jako v USA, i ve Francii souvisí druhá vlna feminismu s politickými nepokoji, konkrétně se studentskými bouřemi v květnu 1968.

„Tato událost vedla k určité deziluzi u studentek, které tehdy zjistily, že hrají tradiční ženskou roli pro své mužské kamarády.“ (Gamble, 2001, 34, překlad autorky)

Na základě tohoto zjištění a také díky celkovému duchu té doby byly v létě 1968 zakládány mnohé feministické skupiny. Mezi nejvýznamnější řadíme skupinu MLF (*Mouvement de Libération des Femmes*). Ta se distancovala od dřívějších reformních skupin, tedy skupin první vlny. Tuto tendenci můžeme zaznamenat např. i u Simone de Beauvoir, která se v období, kdy napsala Druhé pohlaví, za feministku nepovažovala, a nyní se k feministickému hnutí hlásila. (Gamble, 2001, 34)

Francouzský feminismus se podstatně liší od toho amerického v jedné věci – francouzské autorky feministické teorie se žádným způsobem neodvolávají na Freuda a nevědomí. Následují spíše Beauvoir a její konstrukci ženy jako Druhé a myšlenku ovlivnění postavení ženy společností. Stejně jako v Americe se zabývají tím, jak kultura a sociální prostředí ovlivňuje sexuální diferenciaci. Mezi nejznámější francouzské feministické autorky druhé vlny patří Luce Irigaray, Hélène Cixous a Julia Kristeva, které vycházejí spíše z Jacquesa Lacana a také Derridy (viz dále)¹⁷. Všechny tyto autorky také více pracují s filozofií jazyka a jeho strukturami v rámci feminismu, což je v ostatních zemích spíše nevídané a ojedinělé. Jsou zde ovlivněny právě Lacanem¹⁸.

Autorka Thornham zde zmiňuje významnou Lacanovu kategorii, kterou je „*Symbolic Order* / symbolický řád“ (Gamble, 2001, 34)

Podstatou tohoto jevu je to, že dítě vstupuje do společnosti skrze „identifikaci se svým zrcadlovým obrazem a následným pochopením vlastnictví vlastní identity. Teprve druhotně vstupuje do symbolického řádu skrze nabytí jazykových znalostí“ (tamtéž, překlad autorky)

¹⁷ Luce Irigaray: Je francouzská autorka zabývající se lingvistikou a psychoanalytickou feministickou teorií. Narodila se v roce 1930 v Belgii, v 60. letech se přestěhovala do Francie, 1968 získala doktorát z lingvistiky. Vyučovala na L'Université Paris VIII ve Vincennes. Navštěvovala seminář Jacquesa Lacana. Mezi její díla patří: *Être deux* (1997), *Entre Orient et Occident* (1999), *Le Corps-à-corps avec la mère* *Le Corps-à-corps avec la mère* (1981)

Luce Irigaray - Wikipédia. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012, 8.6. [cit. 2012-06-13]. Dostupné z: http://fr.wikipedia.org/wiki/Luce_Irigaray

Hélène Cixous se budeme zabývat dále podrobněji.

Julia Krsiteva: Frankofonní filosofka a psychoanalytička, narodila se v roce 1941 v Bulharsku. Ve Francii se usadila v roce 1964. V roce 1979, po absolvování semináře u Jacquesa Lacana, se stává psychoanalytičkou. Vyučuje sémiotiku na vysokých školách, působila na State Univerzity of New York a také L'Université Paris VII – Diderot. Je členkou Sociétés Psychanalytique de Paris. Dílo: *La Révolution du langage poétique* (1974), *Les Nouvelles Maladies de l'Âme* (1993), trilogie *Le Génie féminin* (1999-2002), která je věnována Hannah Arendtové; *Meurtre à Byzance* (2004) a další.

Julia Kristeva - Wikipédia. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012, 17.6. [cit. 2012-06-23]. Dostupné z: http://fr.wikipedia.org/wiki/Julia_Kristeva

¹⁸ Jacques Lacan: Pařížský psychiatr a psychoanalytik, narozený v roce 1901, umírá 1981. Jeho myšlenky mají dodnes velký dopad na literární teorii, jeho myšlením jsou nejvíce ovlivněni další francouzští autoři a autorky, z důvodu obtížného překladu jeho děl. Je často řazen k poststrukturalismu. On sám je velmi ovlivněn Freudem, ke kterému se navrácí – ovšem spíše po jazykové stránce, a také strukturalismem Lévi-Strausse. Projevem nevědomí je dle Lacana jazyk, snaží se tedy celkově uvést zkoumání jazyka do psychoanalýzy. Ve své vlastní psychoanalytické praxi byl znám svými neobvyklými a neortodoxními metodami. Dílo: *De la psychose paranoïaque dans ses rapports avec la personnalité* (1975), *Écrits* (1966), *Autres Écrits* (2001 – sebrané spisy) a další.

Lacan, Jacques [Internet Encyclopedia of Philosophy]. *Internet Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2005, 27.6. [cit. 2012-06-13]. Dostupné z: <http://www.iep.utm.edu/lacweb/>

Jacques Lacan (French psychologist) -- Britannica Online Encyclopedia. *Britannica Online Encyclopedia* [online]. 2012 [cit. 2012-06-17]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/327112/Jacques-Lacan>

A právě tento symbolický řád má dle Lacana primárně patriarchální rysy. Ukazuje to na příkladu binárních opozic, kde je mužská vždy kladnější a nějakým způsobem nadřazená té ženské. Z tohoto principu plyne vnímání sexuální difference u francouzské feministické teorie, která je tímto způsobem konstruována už od samého dětství skrze osvojování si jazyka a jazykového řádu.

Všechny tři výše zmíněné autorky se snaží vytvořit a zakotvit v rámci kultury ženské principy – zejména v rámci jazyka a psaní, kde je jejich cílem dekonstrukce falocentrického symbolického řádu. V rámci této své snahy byly otevřeny otázky vztahu mezi jazykem a touhou, což našlo odezvu v osmdesátých letech v rámci kulturních, filmových a literárních studií u amerických a britských feministicky orientovaných autorek. Celkově byly ale francouzské autorky a jejich pojetí ženské otázky a sexuální diferenciace spíše překonány ostatními směry, které byly založené více na materiálním, sociálním a politickém základě. Francouzky se u Američanek inspirovaly v počátcích hnutí, v zakládání větších organizací apod., zatímco francouzský feminismus ovlivnil ten americký v pozdějších letech, zejména kolem 80. let. Ale v podstatě oba dva druhy feminismu určitým způsobem vycházejí ze Simone de Beauvoir, která položila úplné základy feministické teorii zejména v otevření mnoha témat.

3.2 Postfeminismus

Na druhou vlnu feminismu více či méně navazuje postfeminismus, případně třetí vlna feminismu (viz dále). Toto období je poněkud komplikovanější, datovat ho lze zhruba od počátku 80. let. Společnost je v této době velmi různorodá a feministické hnutí a tendence musí na změny ve společnosti reagovat, což není tak jednoduché, jak by se na první pohled zdálo, zejména kvůli velkému vlivu médií, která mohou zkreslovat a dostávat do popředí určité myšlenkové koncepty. Problematická je také definice a obsah pojmu feminismus i postfeminismus jako takového v této době.

Sarah Gamble v kapitole *Postfeminism* jmenuje některé typické problémy postfeminismu. Tvrdí o něm, že je to v dnešní době velice módní termín, v kontextu populární kultury zde jmenuje např. Madonnu, Spice Girls a fenomén zastávání mužských myšlenkových postojů.

„Ti, co si chtějí zachovat oddanost tradičnějším formám feminismu, se pohybují kolem neologismu (postfeminismus) spíše ostražitě a nemohou se rozhodnout, zda reprezentuje nějaký podvod vytvořený médii, nebo zda se jedná o platné hnutí.“ (Gamble, 2001, 36, překlad autorky)

Sarah Gamble jmenuje několik autorek (např. Vicki Copock, Ingrid Richter), které se shodly na tom, že pojem postfeminismus nebyl nikdy plně definován. Jediné, co bylo

lidem předkládáno, je velmi pružná a proměnlivá definice médií. Dle Gamble je příznačné, že pojem postfeminismus je podobně „beztvará, amorfní věc“ jako postmodernismus. (str. 36)

Jak jsme se zmínili výše, pojem postfeminismus se začíná objevovat v počátku 80. let a bývá velmi často používán v kontextu osvobození se od starých pravidel a v podstatě neaktuálního feministického hnutí. Gamble zde pro představu uvádí definici Oxfordského slovníku, který vystihuje postfeminismus jako směr, který „odmítá nebo ignoruje feministické myšlenky 60. let a následujících desetiletí“ (Gamble, 2001, 37) Zajímavá je také skutečnost, že ti, kteří jsou obvykle médií zařazováni k postfeminismu, se k němu sami nijak nehlásí, neidentifikují se s jakýmkoli hnutím.

Jako zdroj neshod a zmatku zde Gamble uvádí použitou předponu *post-*. Opět se obrací k Oxfordskému slovníku a předpona *post-* je zde definována jako „po (něčem) v čase nebo v pořadí“ (str. 37) Ale není to nic, co by nějakým způsobem označovalo odmítání toho předchozího, po čem následuje. A v tom je právě kámen úrazu u postfeminismu, protože mnoho feministek ho považuje za určitou zradu a tvrdé odmítání toho, co se předchozím generacím podařilo získat. Mezi autorky, které nesouhlasí s postfeminismem, patří např. Tania Modleski, která tvrdí¹⁹: „...postfeministické texty podkopávají cíle feminismu – ve skutečnosti nás dostávají zpět do předfeministického světa.“ (str. 37)

Autorka Gamble zde bere v úvahu ještě jeden možný způsob chápání předpony *post-*. Podle ní to nemusí nutně znamenat nějaký návrat zpět nebo úpadek, ale pokračování původního významu slova, ale na jiné úrovni a jiným způsobem. Ale přiznává, že v případě postfeminismu je tato definice o něco komplikovanější, protože postfeminismus jako takový postrádá právě tu návaznost a také jakékoli významné postavy, které by se s ním identifikovaly takovým způsobem, jako to bylo u druhé vlny feminismu. Mnoha ženám a autorkám je sice přisuzováno příslušenství k postfeminismu, ale ony samy se tak nevidí. Mezi těmito ženami neexistuje žádné spojení nebo dokonce solidarita, jak tomu bylo právě v druhé vlně.

¹⁹ Tania Modleski: Americká autorka a vysokoškolská profesorka, vyučuje na USC Dana and David Dornsine College of Lettres, Arts and Ascience. Zabývá se převážně americkými a genderovými studii, feministickou teorií, filmovou a populární kulturou. Její výzkum se soustředí na ženy ve filmu, populární kultuře a v reklamě. Dílo: *Loving with a Vengeance: Mass Produced Fantasies for Women* (2008), *Hitchcock, Feminism and the Patriarchal Unconscious* (2012)
Faculty Profile > USC Dana and David Dornsife College of Letters, Arts and Sciences. *USC Dana and David Dornsife College of Letters, Arts and Sciences* [online]. 2012 [cit. 2012-06-17]. Dostupné z: <http://dornsife.usc.edu/cf/faculty-and-staff/faculty.cfm?pid=1003547>

Argument, který zazněl výše – že postfeminismus nás spíše vrací zpět, je jedním z velmi častých argumentů proti němu. Postfeminismem se zabývá také Susan Faludi, která o něm napsala, že je to negace toho, co se podařilo získat druhé vlně feminismu. Druhá vlna feminismu byla kolektivní, mnoho tehdejších žen se k feminizmu hlásilo.

„I média deklarovala, že feminismus je koření sedmdesátých let. Zatímco postfeminismus a mladší generace zlořečí ženskému hnutí.“ (str.38)

Pro Faludi je postfeminismus odporem, bere ho tedy jako kritiku feministického hnutí. Je zde zmiňován právě vliv médií, která mají neustále větší a větší vliv, mohou tedy jednoduše v mladých ženách probudit pocit, že feminismus a ženské hnutí je něco, co naše společnost nepotřebuje, co už je neaktuální a mimo módní vlnu. Co je podle ní horší je fakt, že ženy dosud nepřijaly rovnost a spravedlnost, ale spíše se přesunuly do polohy, že se o to vůbec nezajímají.

3.2.1 Kritika feminismu

Na kritiku postfeminizmu jakožto hnutí, které ruší veškeré předchozí dosažené cíle, odpovídají mnohé autorky kritikou právě toho předchozího feministického hnutí. Mezi autorky kritizující druhou vlnu feminismu patří např. Katie Roiphe a Rene Denfeld.

Roiphe kritizuje na druhé vlně feminismu především to, že žena byla brána a prezentována jako oběť²⁰. Její text *The Morning After: Sex, Fear and Feminism* se soustředí především na oblast sexuálního harašení. Tvrdí zde např., že mnohé akce feministického hnutí se minuly svým účinkem. Jako příklad uvádí iniciativu *Take Back the Night*²¹, která je podle jejího názoru odsouzena k nezdaru. „Byla zamýšlena jako oslava a podpora ženské síly, ale ve skutečnosti to vypadá spíše jako oslava jejich zranitelnosti.“ (str. 38,)

²⁰ Katie Roiphe: Je americká autorka a žurnalistka, narozená v roce 1968, její matka byla feministka Anne Roiphe, Katie tedy navštěvovala dívčí školu, studovala na Harwardu a Princetonu, kde získala titul Ph.D. za anglickou literaturu. Mezi její nejznámější díla patří *The Morning After: Fear, Sex and Feminism* (1994), které se zabývá sexuálním násilím, které se děje na akademické půdě v rámci studentských měst. Další díla: *Last Night in Paradise: Sex and Morals at the Century's End* (1997), *Still She Haunts Me* (2001) Katie Roiphe - Wikipedia, the free encyclopedia. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012, 29.5. [cit. 2012-06-17]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Katie_Roiphe

²¹ Take Back the Night – mezinárodní demonstrace a pochod proti sexuálnímu násilí. Poprvé se uskutečnil ve Filadelfii v roce 1975, v dalších letech se rozšířil i do dalších zemí, nejprve do Belgie do Bruselu, dále do Německa, Anglie, Itálie. V roce 1978 už se konaly demonstrace i v Austrálii a Indii. V rámci pochodu Take Back the Night vznikla i organizace, která pomáhá s rekonvalescencí ženám, které byly znásilněny. Take Back The Night - History. *Take Back the Night* [online]. 2012, 27.4. [cit. 2012-05-17]. Dostupné z: <http://www.takebackthenight.org/history.html>

I Denfeld se věnuje problematice ženské viktimizace, tím se zde ale nebudeme zabývat, neboť by to bylo nad rámec této práce.

Rene Denfeld zmiňuje a kritizuje také to, že feminismus v podstatě obsadil akademickou půdu a tím se stal málo flexibilní a také že příliš podporuje dřívější pohledy, které ale už tolik nekorespondují se současným stavem společnosti²². Denfeld vyjádřila svůj postoj takto:

„Ve jménu feminismu se tyto extrémistky pustily do tažení, která by nás zavedla zpět do časů horších než doba naší matky – zpět k hodnotám a sexuální morálce 19. století, duchovní čistotě a politické bezmocnosti.“ (str. 39, překlad autorky)

Denfeld dál mluví i o tom, že feminismus se spíše odcizil mladým ženám, právě tím svým pojetím, že ženy jsou oběťmi patriarchálního systému. Je také toho názoru, že pokud ženy samy přijmou zásady rovnosti a posunou se tak dál ve svém životě, stane se feminismus úplně prázdným pojmem.

Gamble reflektuje názory autorek Denfeld a Roiphe, podle ní shrnují v podstatě mnohé problémy které feminismus v dnešní době má a musí jim nějakým způsobem čelit. Zároveň také poukazuje na to, že obě autorky se staví k feministické problematice velmi zjednodušeně. Zejména Denfeld svým tvrzením, že feminismus nás vrací do Viktoriánské éry, odmítla v podstatě veškerý boj za ženská práva od první vlny feminismu dál. Takováto obsáhlá a zásadní kritika většinou dělá více škody než užitku. Pro zajímavost, Denfeld ani Roiphe neodmítli feminismus úplně. Denfeld se považuje za „spravedlivou feministku, která věří, že ženy mají mít stejné příležitosti a práva jako muži.“ (Gamble, 2001, 40)

Další autorkou, která je v článku zmíněna, je Naomi Wolf se svou prací *Fire With Fire*. Její názory jsou méně radikální a plyne z nich, že její kritika je konstruktivnější a dotýká se samotných základů problému feminismu. Můžeme zde jmenovat dva hlavní názory: feminismus nevytěžil maximum ze svého možného zisku; v průběhu 80. let se stále méně a méně žen chce vůbec nějaký způsobem identifikovat s feministickým hnutím. Wolf také vnímá odpor feministek defenzivně, spíše jako podmíněný mužskou a patriarchální dominancí.

A v neposlední řadě viní primárně média, ne ženy samotné z aktuální pověsti feminismu ve společnosti. Média podle ní nasadila kampaň „lhaní, zkreslování

²² Rene Denfeld: Pochází z Oregonu, je spisovatelkou a žurnalistkou, psala feministicky zaměřené články např. do New York Times Magazine a The Philadelphia Inquire. Její neznámější dílo je *The New Victorians* (1996). Zapojuje se do programu pěstounské péče jako dobrovolnice a sama má 3 adoptované děti. Učí také tvůrčí psaní na nízkorozpočtových školách. Často se objevuje v pořadu Goodmorning America. Rene Denfeld. *Rene Denfeld* [online]. 2012, 27.2. [cit. 2012-06-20]. Dostupné z: <http://www.renedenfeld.com/briefbio.html>

a karikování všeho týkajícího se hnutí“ (str. 40) Wolf také zdůrazňuje, že vidí zásadní rozdíl mezi feminismem, který je aktuálním fenoménem a definicí feminismu, která je nám vštěpována právě skrze média. Osobně preferuje spíše jemnější a osobnější přístup k vlastním právům, možnost vlastního tvoření definice feminismu a celkově toho, jak by měl vypadat. Primárně by mělo hnutí bojovat proti nedorozumění a nepochopení plynoucího právě z obrazu stvořeného médií, to je podle Wolf to, na co by se měli všichni příznivci feminismu zaměřit.

Gamble zde opět upozorňuje na slabiny teorie, kterou nám Wolf předkládá ve své knize. Hlavním předpokladem Wolf je, že moc je zde od toho, aby ji člověk bral do svých rukou. (str. 41) Ale už opomíná to, že ne všichni na světě mají tak dobré podmínky, aby se mohli podle tohoto jejího poněkud utopického scénáře zachovat. Je jasné, že běloška a Američanka, která je zároveň dobře zajištěná, se takto chovat může. Ovšem Wolf si příliš nepřipouští situaci jiných žen – chudých, jiné národnosti, kultury, náboženství nebo barvy pleti.

Roiphe a Denfeld se spíš zabývají problémy minulosti feministického hnutí, zatímco Wolf mluví o budoucnosti, která je ale bezesporu utopií. A právě v tomto bodě se opět dostáváme k tomu, o čem jsme se zmínili již na začátku – a to problémům s definicí postfeminismu, který má na jednu stranu navazovat na něco předchozího a pokračovat v tom, pouze na jiné úrovni. Na druhou stranu to ale mnozí chápou jako krok zpět k něčemu, co zde již bylo.

„Pokud si nejsme jistí, jestli jít vpřed nebo nazpátek, tak postfeminismus zůstává pouze psanou ideologií, více teoretickou než praktickou.“ (Gamble, 2001, 41)

3.2.2 Postfeminismus a postmodernismus

Postfeminismus má samozřejmě už ze své podstaty mnoho společného s postmodernismem, jak uvidíme dále²³. Pokud budeme vycházet z toho, že postfeminismus má spíše teoretický podtext než velký dosah do praktického života, tak z toho můžeme vyvodit další směr, kterým se postfeminismus může ubírat – a to tvorbě pluralitní epistemologie, která by měla za úkol v podstatě rozbíjet jednotnější a univerzalistický systém myšlenek většinové společnosti. (Gamble, 2001, 41)

²³ Postmodernismus: „přístup ke světu a pojetí skutečnosti i poznání jako neredukovatelné plurality, a proto odmítající univerzální výklad.“

Postmodernizmus, postmodernismus - ABZ.cz: slovník cizích slov. ABZ.cz: *slovník cizích slov - on-line hledání* [online]. 2006 [cit. 2012-06-19]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/postmodernizmus-postmodernismus>

Lze to vystihnout tak, že druhá vlna feminismu bere binární opozici muž x žena jako jasnou a hotovou věc a panuje přesvědčení, že by se mělo bojovat za práva žen, aby byla s těmi mužskými půl napůl. Naproti tomu postfeminismus se spíš bude ptát, jakým procesem jsou muž a žena jako kategorie umístěny proti sobě a také se bude snažit tuto pozici nějakým způsobem destabilizovat. Tyto myšlenky formulovala Ann Brooks.

„Podle Brooks, postfeminismus nahrazuje dualismus diverzitou, souhlas pestrostí a tak ustavuje dynamickou a energickou oblast intelektuální debaty, formující sporné otázky a intelektuální klima, které je charakteristické pro pohyb od modernity k postmoderně v současném světě.“ (Gamble, 2001, 41-42, překlad autorky)

Celkově Brooks vůbec nezmiňuje ve své analýze autorky, které jsou známé jako postfeministky z médií, mezi nimi jsou např. výše zmíněné Roiphe a Wolf. Brooks mluví spíše o méně známých autorkách jako např. Julia Kristeva, Hélène Cixous (viz dále) a Laura Mulvey, které se soustředí zejména na oblasti jako „dekonstrukce, difference a identita“ (str. 42), a to jsou témata charakteristická pro postmodernu. (ačkoli někteří autoři je řadí do druhé vlny feminismu)

Autorka článku Gamble reaguje na Anne Brooks předpokládatelnou kritikou, a to tím, že postfeminismus by se mohl přílišnou teoretizací vytratit z praktického, politického a sociálního života a částečně tak pozbyť svůj smysl. Brooks se také zmiňuje, že postfeminismus má mnohem větší možnosti než klasický dřívější feminismus, právě díky možnosti plurality v názorech a může tak každé specifické skupině něco nabídnout. Gamble to zčásti uznává, ovšem zároveň upozorňuje na to, že v mnoha teoretických dílech se může velmi těžce hledat jejich uvedení do praxe.

Podobného typu je i kritika Denfeld, která je toho názoru, že teoretická debata v rámci postfeminismu se odehrává ve výšinách akademické půdy a stala se tak nedostupnou pro větší okruh žen. Naomi Wolf si také stěžuje na to, že jazyk postfeministické teorie se stal příliš složitým a nesrozumitelným. Z výše uvedeného je vidět, že to s postfeminismem není tak jednoduché, jak by se na první pohled mohlo zdát. Ale na druhou stranu už to, že existuje takové množství různých až protichůdných názorů je znakem, že svým způsobem zapadá do pluralitní postmoderní doby.

3.2.3 Postfeminismus nebo třetí vlna feminismu?

Mnohé autorky a zastánkyně feminismu jako takového se nijak neidentifikují s fenoménem a stylem postfeminismu, proto začaly mnohé z nich mluvit spíše o třetí vlně feminismu, která více respektuje předchozí období. Mezi takové autorky se řadí Germaine Greer s její publikací *The Whole Woman*. Hned v počátku knihy vysvětluje, že kniha je psána jako reakce na postfeminismus.

Greer ve své práci zmiňuje jeden důležitý aspekt související s postfeminismem, ale celkově i s postmoderní dobou jako takovou. Zdůrazňuje zde celkový vliv trhu na náplň života lidí a působení těchto aspektů např. i na žebříček hodnot. Podle ní je postfeminismus v podstatě fenomén určený trhem, protože dle Greer je obrovská moc situovaná právě v rukou nadnárodních společností (a ne vlád), které se primárně soustředí na ženy jako na svou cílovou skupinu. Ženy jsou neustále ujišťovány, že mohou mít všechno:

„...kariéru, děti, sexuální život, mohou být krásné a úspěšné. A trh jim poskytne vše, co k tomu potřebují, stávají se tak konzumentkami pilulek, líčení, plastické chirurgie, módy a zdravé stravy.“ (Gamble, 2001, 42, překlad autorky)

Greer se zabývá také určitým sociálním, nebo spíše globálním aspektem postfeminismu, na který se často zapomíná. Zmiňuje fakt, že výše zmíněný luxus mohou mít ženy západního světa často jen díky tomu, že v mnoha jiných oblastech jsou obyvatelé, samozřejmě včetně žen, utlačováni. A proto se ptá: „V takovéto situaci, jak může žena věřit, že se již přenesla přes období feminismu?“ (str. 42)

Druhá vlna feminismu není podle Greer žádným způsobem překonaná a neaktuální. Zdůrazňuje také fakt, že feminismus, stejně jako všechna ostatní myšlenková hnutí, musí nějakým způsobem reagovat na změny společnosti. Zejména z toho důvodu, aby oslovil mladší generace žen. Postfeministický svět, který je nám prezentován právě médii, není žádným způsobem aktuální a dokonce ani dosažitelný, takže díky tomuto fenoménu dostal sám sebe do slepé uličky.

Z veškerých výše uvedených charakteristik postfeminismu plyne, že mnoho žen není samozřejmě ochotno se s ním nějak identifikovat, proto vzniká označení třetí vlna feminismu, ke které se hlásí mnohé ženy kolem dvacítky a třicítky. Vznikají dokonce i organizace spojené se třetí vlnou feminismu, zejména v USA. Patří mezi ně např. *Women's Action Coalition*²⁴. (str. 43) V článku je popsán hlavní rozdíl mezi druhou a třetí vlnou feminismu tak, že třetí vlna nemá žádný problém s mnohostí a protiklady, ženy hlásící se k této vlně akceptují pluralismus už proto, že v něm byly vychovány.

²⁴ Women's Action Coalition: Organizace byla založena v New Yorku v roce 1992. Je považována za organizaci bez hierarchické struktury. Nyní působí na více místech USA (Memphis, Chicago). Účelem této organizace je sjednotit ženy, pomoci jim dozvědět se něco více o sobě i ostatních, odhalit nespravedlnost ve vztahu k ženám a bojovat za práva a rovnost žen. The Women's Action Coalition - Chicago Records Inventory of its records at UIC. *University of Illinois at Chicago - UIC* [online]. 2004, 21.10. [cit. 2012-06-19]. Dostupné z: <http://www.uic.edu/depts/lib/specialcoll/services/rjd/findingaids/WAC-Chicago.html>

Constitution. *Woman's action coalition memphis* [online]. 2002, 7.6. [cit. 2012-06-23]. Dostupné z: <http://wacmemphis.tripod.com/wac/id1.html>

Jennifer Drake, editorka časopisu *Third Wave Agenda*, to shrnuje takto: „Víme, že co utlačuje mě, nemusí utlačovat tebe; co utlačuje tebe, na tom se já mohu podílet a naopak, co utlačuje mě – na tom se můžeš podílet zase ty. Dokonce i když si jednotlivé směry feminismu a aktivismu přímo odporují, tak jsou stále součástí třetí vlny feminismu, našeho myšlení, naší praxe: my jsme produktem všech těchto protichůdných definic a diferencí v rámci feminismu, stvoření tak zvláštního druhu, že nejspíš potřebujeme naprosto jiný název.“ (Gamble, 2001, 43, překlad autorky)

A je nám jasné, že ten jiný název nebo jméno nebude postfeminismus. Termín třetí vlna feminismu se začal objevovat v podstatě ve stejné době jako postfeminismus (80. léta), ale k veřejnosti se dostává jiným způsobem než skrze média. Velkou zásluhu na celkovém vzniku, podobě a šíření třetí vlny feminismu měly ženy jiné barvy pleti, které kritizovaly právě feministické hnutí bílých žen. A to je jeden z důvodů, proč je třetí vlna feminismu tak vstřícná k rozdílnosti a chápe, že neexistuje jeden jediný recept, který by vyřešil problémy všech žen. Třetí vlna se tedy jeví více prakticky a její poznatky a teorie by mohly být lépe aplikovatelné v rámci sociálního a politického života žen.

Postfeminismus obecně nelze odsoudit, je spíše třeba přijmout existenci mnoha směrů a stylů feminismu vedle sebe. V dnešní době jsou velké rozdíly mezi jednotlivými zeměmi a ženami, nedá se tedy jednoznačně říct, že feminismus by už neměl své místo a byl neaktuální. Měl by ale reflektovat skutečné potřeby doby a snažit se nabídnout něco nového nebo podstatného mladším generacím žen. Je také pravdou, že feminismus jako takový (v podstatě nezáleží na tom, která vlna) je dnešní veřejností přijímán spíše negativně, což může plynout ze spíše negativní prezentace médií. Ale přes to přese všechno je vysoce pravděpodobné, že feminismus se v nějaké podobě udrží i pro další generace, jelikož zdaleka ne všechny problémy žen jsou vyřešené.

4 Zlom v postmoderně u jednotlivých autorů

V této části se budeme hlouběji zabývat postmoderním pojetím feminismu. Částečně už bylo toto téma řešeno v předchozí kapitole, nyní se zaměříme na postmoderní pojetí feminismu u jednotlivých francouzských nebo frankofonních autorů. V této části nesmí chybět Jacques Derrida, který měl na francouzskou kulturu velký vliv. Jako zástupce autorů, kteří se hlouběji zabývali ženami, feminismem a vývojem pojetí ženství, si uvedeme Gilles Lipovetskeho. V souvislosti se Jacquesem Derridou se zaměříme na autorku Hélène Cixous a její dílo z oblasti „ženského psaní“ (*écriture féminine*) *Le Rire de la Meduse*, které je inspirované Derridovým dílem.

4.1 Gilles Lipovetsky a Třetí žena

Gilles Lipovetsky se narodil v roce 1944. Studoval filosofii na Sorbonně, je francouzským esejistou a profesorem francouzštiny, působí v Grenoblu. Nejčastěji je spojován s postmoderním myšlením. Je členem *Conseil d'analyse de la Société*. Mezi jeho významná díla patří např.: *L'Empire de l'éphémère* (1987)/ Říše pomíjivosti (2002); *L'ère du vide* (1983)/ Éra prázdnoty (2003); *Le bonheur paradoxal* (2006)/ Paradoxní štěstí (2007) a *La troisième femme* (1997) / Třetí žena (2000)²⁵.

Kniha Lipovetskeho se zabývá proměnami ženství v průběhu času a s fenomény, které jsou s ženami spjaté – jako je např. krása, mateřství, láska, svádění, zabývá se zde v jedné části i feminismem a rolí obětí apod. Budeme se zabývat pouze částmi, které se nějak vztahují k postmoderní době; k historii ženy a změnám jejího pojetí v průběhu času už se vracet nebudeme (viz. 1. kapitola)

Postmoderní situací ženy se Lipovetsky zabývá v kapitole věnované ženské práci a práci v domácnosti. Je to příznačné, protože právě postmoderní demokracie výrazně formují postavení žen ve společnosti, jejich působení se přesouvá z domácnosti na trh práce. Věk ženy v domácnosti je už definitivně pryč, nyní se tedy podíváme na faktory, které dle Lipovetského zapříčinily tuto situaci, která je naprosto odlišná od té předchozí.

Lipovetsky zde mluví o knize Betty Friedan (viz výše), která měla v 60. letech velký ohlas a na základě výsledků výzkumu, který zde byl uveden, se začaly množit články a hlasy, které zdůrazňovaly nespokojenost žen v domácnosti, jejich uzavřenost před okolním světem a vůbec nevyhovující situaci ve společnosti.

²⁵ Gilles Lipovetsky - Wikipédia. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012, 4.6.2012 [cit. 2012-06-10]. Dostupné z: http://fr.wikipedia.org/wiki/Gilles_Lipovetsky#Publications

„Je nutno svrhnout také sexuální rozdělení rodinné práce, stereotyp matky pečující o domácnost a domácí zotročení druhého pohlaví. Obraz manželky a matky domu, který kdysi ztělesňoval kolektivní sen, se nyní stává pro mnohé revoltující ženy synonymem noční můry.“ (Lipovetsky, 2007, 235)

Jsou zde uvedena podrobná čísla, která nám ukazují, že pracující žena se stává přijatelnější pro stále větší procento obyvatelstva, a to jak muži, tak žen. (Lipovetsky, 2007, 236-237) S tím také souvisí nový pozitivní postoj k dívčímu vzdělávání, na nižší i vyšší úrovni. Zatímco dříve mladé ženy chodily na univerzitu zejména z toho důvodu, aby si zde našly vhodného manžela, v nynější době berou ženy vysokoškolský diplom jako jednu z možností, jak získat lepší podmínky pro získání práce a jak mít svůj osud více ve svých rukách. Také nesmíme zapomínat na hospodářskou nezávislost, kterou dnes už ženy berou jako samozřejmost.

V minulosti byla ženská práce chápána jako nouzové řešení pro rodiny, kde nestačily příjmy otce. V takovém případě v podstatě nezáleželo na druhu práce. Oproti tomu dnes ženy od práce očekávají většinou něco víc, naplnění, seberealizaci, odpovědnost, kreativitu.

„Všude se projevuje přání žen zaujmout ve vlastním životě roli aktéra. Vystává tu nový požadavek stvrzení subjektivní identity“ (Lipovetsky, 2007, 39)

To znamená velice zásadní obrat v sebepojetí žen, vzpomeňme si na Beauvoir, u které je vysvětleno, že ženy samy sebe automaticky kladou jako Druhé, jako objekty. V postmoderní době dochází k obratu, který dříve nebyl tak dobře možný v rámci dané společnosti. Dále uvidíme, co přesně dělá postmoderní dobu tak zásadně odlišnou, že k této změně mohlo dojít.

Tento proces vrhá ženy do výrazně mužského světa, kde jde o dvě věci: poměřovat se s ostatními a prosadit se proti nim na trhu práce. Klíčem k úspěchu jsou vynikající dovednosti, talent, píle, snaha něco dokázat – obecně aktivní procesy. Kdežto žena v domácnosti měla činnosti automaticky přisouzené, protože byla ženou, podstata jejích činností byla pasivní. Práce se tak stává důležitou a zásadní částí celkové identity žen a jejich postavení ve společenském žebříčku. Nabízí se samozřejmě poznámka, že je mnoho profesí, které se příliš neslučují s nějakým osobním uspokojením (uklizečka, prodavačka v hypermarketu apod.). To je samozřejmě pravda, pro ženy na podobných pozicích je jedinou motivací právě plat. A dle Lipovetského je vědecky dokázané, že dělnice mají mnohem větší tendence zůstat v domácnosti. (tamtéž, 243) Ale to neznamená, že by tak došlo k devalvaci jevu, který je popsán výše – osvojení a zvnitřnění pracovní aktivity jako běžné normy a dosažení uspokojení skrze pracovní úspěch.

Lipovetsky si dále všímá faktu, že pracovní emancipace žen probíhá zhruba o nějakých 50 let později než politická emancipace – tedy získání volebního práva (Velká Británie a Polsko – 1918; USA a Belgie – 1920; Irsko – 1922) (Lipovetsky, 1997, 243). Lipovetsky si klade otázku, čím je tento stav způsoben. Důležitým faktorem, který umožnil výrazně větší zapojení žen do pracovního procesu, je bezesporu vzdělání. Ale ženy se vzdělávaly už dříve, ale za jiným účelem, jak bylo zmíněno výše – zejména za účelem seznámení se s potenciálním manželem. Postupně se ale zvyšuje počet žen s vysokoškolským vzděláním. Jako další faktor můžeme jmenovat rozsáhlé změny v hospodářské sféře, zejména velký rozmach terciárního sektoru, který je pro ženskou práci nejvhodnější. Ale ani jeden z těchto dvou faktorů nijak uspokojivě nevysvětluje zpoždění pracovní emancipace. (Lipovetsky, 1997, 245)

„Především se musíme ptát, proč muži změnili svůj postoj k hodnocení profesních aktivit svých manželek. Nedochází zde pouze k přesunu ženské pracovní síly do nových zaměstnání, ale ke kvalitativní proměně ve vztahu k hodnotě ženské práce. A tento převrat není pouhou odezvou změn ve struktuře hospodářských aktivit, nýbrž opírá se o nové kulturní hodnoty, jimž se podařilo zajistit pro stvrzení ženské nezávislosti určitý nový smysl.“ (Lipovetsky, 1997, 245-6)

Lipovetsky zde uvádí dvě hlavní skutečnosti, které stojí za změnou a také za zpožděním pracovní emancipace. První skutečnost je ekonomická – musíme si uvědomit, že mluvíme o době, kdy přichází ke slovu konzumní společnost. Tlak na lidi právě v oblasti konzumu a nakupování nových věcí se zvyšuje, proto už běžné rodině nestačí jeden příjem (pokud si chce udržet nějakou sociální pozici). Takže je jasné, že je nutné zvýšit rodinné příjmy, plat ženy začíná být nezbytně nutný.

Ze společnosti se tedy také vytrácí dříve zakořeněná ideologie ženy-oběti, která je orientovaná pouze na rodinu a rodinné blaho. Dochází k přesunu bodů zájmu ženy právě z rodiny na pocit individuálního štěstí, na zábavu, svobodnou volbu, „žít pro sebe samu a skrze sebe samu“ (tamtéž, 246). Tento princip přiměl ženy k větší individualizaci a zamítnutí ideologie oběti, i muži byli v podstatě nuceni uznat oprávněnost ženské práce včetně platu.

S revolucí v oblasti potřeb úzce souvisí i revoluce druhá, a to sexuální. Dochází k velkému rozmachu erotiky, zejména v reklamě, filmech a časopisech (50. léta). A následuje rozšíření antikoncepce v 70. letech a další posun v oblasti sexuality. Lipovetsky tvrdí, že v dřívější době byla nevole s ženskou prací spojena s fenoménem prostituce – ženská práce evokovala sexuální uvolněnost. A tehdy, když byla erotika přítomna v podstatě všude a sexuální uvolněnost se stala běžnou, už nebyl důvod vnímat ženskou práci jako něco nepatřičného, čeho by bylo třeba se obávat a co by bylo nutné

zakazovat. „Společenské uznání ženské práce jde ruku v ruce se sexuálním liberalismem.“ (Lipovetsky, 1997, 247). Masová kultura a sexuální revoluce jsou dle Lipovetského hlavními fenomény, které předcházely pracovní emancipaci žen. Ženská práce tvoří zásadní změnu v postmoderním světě, může být chápána jako jeden z jeho znaků.

Název knihy je odvozen od poslední historické etapy ženy, které Lipovetsky definoval. O prvních dvou si řekneme pouze pár slov. První žena je ženou období starověku a středověku, kdy ženě nepříslušely žádné úřady, žádná reálná moc, všechno podstatné měly v rukou muži. Ženám zůstala oblast mateřství a plození, ačkoli zpravidla je brána pouze jako nositelka a živitelka zárodku. Ženy si uchovávaly jistou tajemnost v otázkách magie, kouzel, byly brány často jako spojenkyně ďábla apod., ale skutečnou moc v rukou většinou neměly. Maximálně péči o domácnost včetně správy rodinných financí v kulturách, kde to bylo bráno jako podřadná záležitost (Řecko, rolnické kultury). (tamtéž, 251)

Druhá žena se objevuje zhruba od vrcholného středověku, někde se udrží tento model až do počátků 19. století. Dochází ke zdůrazňování a odhalování ženských rolí, které začínají být v podstatě skoro uctívány a vyzdvihovány jako ctnosti. Začíná být hromadně oslavována v básních a písních. Jako příklad můžeme uvést autory: Novalis, Aragon, Breton... (tamtéž, 253) Ale stále ženy nemají v rukou žádnou moc, funkce, nic podobného a jejich pozice se zlepšila jen o to uznání některých jejich vlastností jako kladných. U prvních dvou poloh můžeme vidět, že se Lipovetsky shoduje s Beauvoir. Figura třetí ženy úzce souvisí s těmito fenomény:

„Ochabnutí ideálu ženy v domácnosti, oprávněnost studií a ženské práce, volební právo, rozvod manželství, sexuální svoboda, kontrola plození – to vše jsou projevy přístupu žen k celkové vládě nad sebou samými ve všech sférách existence. Všechny tyto okolnosti ustavují model třetí ženy.“ (Lipovetsky, 2007, 255)

Žena opouští domácnost a bere život do svých rukou, poprvé po dlouhé době není její život v podstatě už předem daný ve smyslu „najít si manžela, vdát se, mít děti a starat se o domácnost.“ S tím souvisí i to, že se ženy musí více rozhodovat, aktivně plánovat svůj vlastní život. Stojí před stejným úkolem jako muži – rozhodnout se a zorganizovat si svůj život podle jejich vlastních představ, nic jim není už přímo zapovězeno, jako tomu bylo dříve. „Druhá žena představovala ideální výtvar mužů, třetí žena je ženským sebevýtvořem.“ (tamtéž, 256)

Model třetí ženy je bezesporu zlomový, ale není to tak, že s jeho vznikem také skončily nerovnosti mezi pohlavími, pořád tam ty nerovnosti jsou, nelze to brát tak, že když mají ženy i muži stejné příležitosti, jsou v podstatě pohlaví zaměnitelná. Hlavní

rozdíl je ve společnosti, která je pluralitní a proto i lehce neurčitá. Dříve bylo vše společností jasně určeno, dnes už nám společnost nabízí několik možností, ze kterých si můžeme vybrat. A to je vůbec podstata té změny, která se na poli ženské práce, emancipace a sebehodnocení stala.

Jako hlavní faktory změny pojetí žen samotných a ženské práce lze tedy spatřovat: hospodářské změny a rychlý rozvoj terciární sféry; sexuální revoluci a uvolněnost; masovou kulturu a konzum, a také výrazně nesourodou společnost. Všechny tyto faktory umožnily ženě vystoupit z domácnosti a vzít svůj život více do svých rukou. Ukazují nám, v čem konkrétně nastal zlom v rámci postmoderní doby a jak se to projevilo u žen. S tím souvisí také aktuální tendence feministického hnutí (postfeminismus a třetí vlna – viz výše.)

4.2 Jacques Derrida a dekonstrukce

Jacques Derrida patří k nejznámějším francouzským filosofům 20. století. Narodil se v roce 1930 v Alžírsku a zemřel roku 2004 v Paříži. V mládí vystřídal několik škol, jako žid musel některé z nich opustit kvůli diskriminaci případně kvůli přísným kvótám na počet židů v jedné škole. Dá se říct, že tato zkušenost ho jistým způsobem poznamenala a dala by se jí vysvětlit jeho záliba v okrajových záležitostech.

Po počátečních problémech byl nakonec přijat na École Normal Supérieur a stěhuje se z Alžírsku do Francie. Velmi rychle se zapojuje do skupiny intelektuálů kolem levicového časopisu *Tel Quel*. Ve filosofii byl ovlivněn např. Husserlem, Heideggerem, Nietzsche, Saussurem, Levinasem a Freudem. V polovině 60. let rozpracoval teorii a strategii dekonstrukce, kterou se budeme dále zabývat podrobněji. Mezi jeho nejznámější díla patří: *De la grammatologie* (1967), *L'Écriture et la différence* (1967), *Marx en jeu* (1997), *La carte postale* (1980), *Donner la mort* (1992) a mnoho dalších²⁶.

4.2.1 Dekonstrukce a feminismus

Dekonstrukce je formou sémiotické analýzy, která má svůj původ zejména v Derridově díle *De la grammatologie*. Úkolem dekonstrukce je převrátit řád binárních opozic, ať už ve filosofických, nebo později v literárních nebo právnických textech. Cílem dekonstrukce není zrušit binární opozice, ale spíše je podrobit zkoumání a kritice a vystihnout veškeré možné souvislosti. Nemusí se týkat pouze binárních opozic v rámci jazyka, ale celkově tradice a jakéhokoli tradičního pojetí. V rámci tohoto pojetí je jasné, že

²⁶ Derrida, Jacques [Internet Encyclopedia of Philosophy]:. *Internet Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2010, 12.1. [cit. 2012-06-19]. Dostupné z: <http://www.iep.utm.edu/derrida/#H1>

dekonstrukce bude mít místo v mnoha odvětvích lidského poznání (architektura, historie, literatura, umění...).

Khezerloo se ve své práci *Winking at Derrida – Deconstruction and Feminism* (2010) věnuje právě dekonstrukci a jejím možným využitím pro feminismus. Jedním ze základních prvků feministické dekonstrukce je kritika binárních opozic a snaha o zrušení falocentrického řádu v rámci jazyka. Klasickým příkladem binárních a myšlenkových opozic, které stojí v základech západního myšlení, jsou například dvojice jako muž / žena, subjekt / objekt apod. Jeden z těchto termínů je totiž vždy privilegovaný a nadřazený tomu druhému. To kritizuje Derrida (tento jeho názor a zastávání se minorit může být následkem jeho mládí a potíží s antisemitismem) a tento princip přímo vybízí k využití dekonstrukce feministickými autorkami.

„Derrida tvrdí, že první termín je privilegovaný, protože je pojímán jako originální, autentický, centrální a nadřazený, zatímco ten druhý je považován za periferní, druhotný nebo odvozený. Už od Aristotela má západní myšlení tendenci organizovat věci v rámci binárních opozic. Derrida je toho názoru, že tyto opozice nejsou přirozené...“ (Khezerloo, 2010, 126)

Další autorka, která se zabývá Derridovým vlivem na feminismus, je Emilie Tardivel. Derridovo dílo má podle ní ze své podstaty velký vliv na feministickou teorii, zejména v rámci pohybu dekonstrukce – v jeho „dvojím gestu: v převrácení pojmů a jejich posunu.“ (Sedláčková, 2007, 244). Velký vliv mělo jeho dílo na americký a francouzský feminismus. Emilie Tardivel ve svém příspěvku uvádí u francouzské feministické teorie největší vliv na konci 60. let, v USA to bylo o něco déle, až v 80. letech – dojde zde k posunu pojmu pohlavní rozdílnosti a vytvoření pojmu gender.

Ale neznamená to, že by Derridovo dílo bylo přijato feministickými autorkami a teoretičkami bez problémů. Často byl k jeho dílu zaujímán spíše rezervovaný postoj. Je zde celkem jasný problém, a to Derridova reakce na feminismus, jakožto na operaci, kterou se chce žena připodobnit muži. A s tím je spojená dle Derridy ztráta stylu. Problém je v tom, že feminismus klade ženu na počátek procesu, aniž by ji předem podrobil zpochybnění – a tak se provinuje proti principům dekonstrukce a zařazuje tak sám sebe do dosavadního falocentrického řádu.

„Feminismus ztrácí styl, když přebírá, a to ochotně, víru muže v pravdu ženy, v ženu-pravdu, v ženu-kastraci...“ (Sedláčková, 2007, 245)

Derrida (a ostatní autoři používající princip dekonstrukce, např. Hélène Cixous – viz dále) hledají tedy způsob, jak zrušit nebo vyvrátit binární opozice, posunout se za ně. Ale ne ve smyslu, že by jen přehodili pořadí opozic a ty ženské, podřizené se dostaly na místo

mužských. Dekonstrukce se snaží spíše smazat hranici mezi opozicemi, ukázat, že mohou být nestabilní a ne tak jednoznačné a pevné, jak se na první pohled zdá.

Jak tvrdí Derrida, západní metafyzika je falocentrická²⁷. „Derrida trvá na tom, že metafory pro ženu formovaly a tvořily předpoklady znalostí a toho, jak nyní chápeme a zažíváme význam věcí a slov.“ (Khezerloo, 2010, 128, překlad autorky)

S kritikou metafyziky jakožto falocentrické se setkáváme i u Elenie Tardivel. Derridovo dílo tak „vyvádí feminismus ze slepé uličky metafyziky, do níž se uzavřela jmenovitě Simone de Beauvoir.“ (Sedláčková, 2007, 247) U Beauvoir je problematickým momentem mateřství, bere ho spíše negativně – matka je pro ni lidská bytost, která se ale stala pasivním nástrojem života. Tím ale přebírá klasickou pojmovou hierarchii (subjekt x objekt, aktivní x pasivní...) Ženy se tak zařadily do systému falocentrismu. Je tedy nutno dle dekonstrukce přerušit koloběh a návaznosti toho, co je vlastní falocentrickému systému. (Sedláčková, 2007, 247)

A právě dekonstrukce falocentrismu vede dle Derridy k „ženě“ – ne k opravdové ženě, ale k mnohovýznamovosti, která se ženou a ženstvím souvisí. Derrida bere ženu jako metaforu difference, jako něco, co nemůže být definováno ani popsáno. Na druhou stranu falus je reprezentantem typické struktury jazyka, jejíž podstata tkví právě v binárních opozicích a symbolickém pořadí (*symbolic order*) (viz. kapitola 3.1.2). A jako velkou chybu vnímá Derrida fakt, že ženská a mužská kategorie je určena jednou charakteristikou, a to buď přítomností, nebo nepřítomností penisu – to nám jasně ukazuje, že celkový systém binárních opozic a logu jazyka je postaven na výrazně mužském principu.

Západní filosofie je už od doby řecké založená na metafyzice, kde je jazyk brán jako neutrální, transparentní a jasný prostředek, který je plně nezávislý a nesubjektivní. Derrida ale ukazuje, že to tak není. Khezerloo uvádí, že Ferdinand de Saussure definuje jazyk jako systém znaků, který je arbitrární, konvenční a zároveň nejsou znaky definované svou vnitřní podstatou, ale v rámci svého vztahu mezi sebou²⁸. Podobně to vnímá i Derrida,

²⁷ Falogocentrismus/falocentrismus: „preferování maskulinního / mužského v chápání významů nebo sociálních vztahů. Tento termín vzešel od dekonstrukcionistů, kteří pochybovali o logocentrismu západní literatury a myšlení, např. víru v centralitu logu, která byla chápána jako kosmická pravda (potvrzená řeckou filosofií jako zdroj světového řádu a srozumitelnosti); nebo v křesťanské verzi jako sebeodhalující myšlenka a vůle Boha.“ (překlad autorky)
Definition: Phallogocentrism. *College of Liberal Arts : Purdue University* [online]. 2005, 21.6. [cit. 2012-05-30]. Dostupné z: <http://www.cla.purdue.edu/english/theory/genderandsex/terms/phallogocentrism.html>

²⁸ „Jazyk je totiž systém čistých hodnot, jenž není určován ničím jiným kromě okamžitého stavu svých termínů. Pokud je určitá hodnota jednou ze svých stránek zakotvena ve věcech a v jejich přirozených vztazích, lze tuto hodnotu až do jistého okamžiku sledovat v čase, je třeba si však při tom stále pamatovat, že závisí na systému současných hodnot. Její vazba s věcmi jí přes všechno ostatní dává přirozenou bázi, a tím ani ohodnocení, které jí přikládáme, není nikdy plně arbitrární; jeho variabilita je omezená.“ (Saussure, 2007, 109)

který považuje jazyk za systém diferencí – dva znaky nemohou existovat nebo mít nějaký význam, aniž by se nevztahovaly jeden k druhému. Takže i význam jako takový se mění vždy podle kontextu. (tamtéž, 130)

Tardivel se hlouběji zabývá právě jazykem a ženským psaním / *écriture féminine* (viz kapitola 4.3) a zdůrazňuje a vysvětluje zde pozici radikálního feminismu, který se snaží dovést právě proces dekonstrukce v rámci ženského psaní ke zdárnému konci.²⁹ Zabývá se principem metafyzického logu – patriarchátem a filiarchátem. Původ a moc řeči (tedy logu) jsou přiřčeny otcovské pozici, otec je principem logu. A logos jako takový je synem svého otce, který ho reprezentuje.

„Má-li logos otce, jestliže je logem pouze díky podpoře svého otce, znamená to, že je stále určitým jsoucím. Bez svého otce je logos samozřejmě již jen pouhým písmem, ale písmem, které ještě nese znak přítomnosti. Zůstává psaným slovem. Politicky řečeno, patriarchát uvolní místo filiarchátu.“ (Sedláčková, 2007, 249)

Pro feministické hnutí je tedy nebezpečný výše zmíněný filiarchát. Feminismus by se měl v rámci dekonstrukce snažit přesunout význam do původu logu, na místo otce, do středu logu. Teprve potom dojde ke svržení a symbolické vraždě filiarchátu a změně patriarchátu. Toto pojetí pomohlo feminismu v 60. letech najít svůj vlastní styl.

Autorka se nadále zabývá i fenoménem *genderu* a gender studies. Je zde zachycena tato skutečnost: gender by byl obsahem a pohlaví obsahujícím. Obsah se mění, může se měnit, někteří jsou přesvědčení, že se měnit musí, ale obsahující je na druhé straně pojímáno jako něco, co se nehýbá. A to je právě to, co je opět potřeba zpochybnit skrze dekonstrukci, aby opět nedošlo k návratu zpět do falocentrismu. Jako zastánce této teorie, která se na Derridu přímo odvolává, je uvedena Joan Walach Scott. Definuje zde pohlavní rozdílnost nebo gender:

„Pohlavní rozdílnost není původní příčinou, ze které by mohl být odvozen sociální řád, je spíše pohyblivou sociální strukturou, která musí být sama o sobě analyzována ve svých různých historických kontextech.“ (Sedláčková, 2007, 255)

Podle sociologa Ervinga Goffmana je gender brán jako vztah, jako nějaké částečně předem dané uspořádání sociální zkušenosti. Lze to brát také tak, že příroda jako taková by nám toho mnoho o ženské existenci neřekla, ale sociologie by nám měla o ní říct více, nebo spíše vše. Christine Delphyová zde definuje gender jiným způsobem, a to jako konstrukci hodnot, které jsou založené společností; jako hierarchie hodnot v rámci pojetí

²⁹ Tento postoj a snaha se týká pouze radikálního feminismu, který nesouhlasí s postojem liberálního. Liberální feminismus se snaží o rovnost mezi pohlavími, ale tím sám sebe dostává do situace, kdy je nucen přijmout falocentrický systém hodnot, kterým se vlastně sám snaží připodobnit. (Sedláčková, 2007, 246)

mužského a ženského. Ale ve smyslu, že mají společenskou konvencí určený i obsah, nejenom vztah mezi sebou.

„Je možné, že společně vymezují souhrn lidských rysů, které dnes existují; ale ani oba společně nevymezují souhrn všech lidských možností.“ (tamtéž, 255)

Jde tedy o to, aby došlo ke zdůraznění individuality přesahující pouze pohlavně rozlišenou identitu, zdůraznění jedinečnosti každého a skoncovalo se s jedním a dvěma (ve smyslu snah dřívějších feminismů – liberálního a radikálního). Je zde tedy snaha skoncovat nebo spíše přesáhnout binární diferenci. Je vidět, že Derrida, jeho dílo a zejména teorie dekonstrukce má na feminismus významný vliv, který jsme zde právě sledovali. Celkově je jeho dílo velmi inspirativní i v rámci mnoha jiných otázek (demokracie, hermeneutika, právo, literatura...), o čemž může svědčit rozsáhlost sborníku z francouzsko-česko-slovenského kolokvia uspořádaného na počest Jacquesa Derridy v Praze v roce 2005.

4.2.2 Éperons: Les Styles de Nietzsche

Celé Derridovo dílo sleduje tři roviny. Výchozím bodem je Nietzscheho pojetí pravdy. Toto pojetí pravdy interpretuje Heidegger. Derrida polemizuje s Heideggerovým pojetím Nietzscheho a konfrontuje ho se svým vlastním názorem a výkladem. Z toho je potřeba při čtení Derridova díla vycházet. Hlavní problém Derridy s Heideggerovým výkladem je to, že Heidegger uzavírá Nietzscheho do oblasti metafyziky a teleologie.

Kniha se zabývá otázkou stylu Nietzscheho a jeho pojetí pravdy jako ženy. Mísí se zde právě Nietzscheho styl, který vytváří diferencující odstup od pravdy-ženy, s jeho negativním postojem k ženám jako takovým. Žena dle Nietzscheho působí na dálku, v tom je její síla – a touto její schopností jsou muži lákáni, vábeni. Pro vystižení této situace je zde použita metafora lodě, korábu, který se v dálce vznáší na vlnách, vypadá klidně, vyrovnaně, jako ztělesnění míru a klidu, toho nejlepšího, co lze od ženy čekat. Žena jako pravda je tak zahalená v závoje (*les voiles*) stejně jako loď částečně skrytá za plachtami (opět *les voiles*). (Derrida, 1998, 17-18) Další klíčovou otázkou je Derridova interpretace citátu:

„Pravý svět, teraz nedosiahnuteľný, ale prisľúbený múdremu, zbožnému, cnostnému (,hriešnikovi, konajúcemu pokánie'). Pokrok idey: stáva sa jemnejšou, úskočnejšou, nedosiahnuteľnejšou - stáva sa ženou, stáva sa kresťanskou...“ (Derrida, 1998, 42)

Je zde srovnán pokrok ideje s celkovou a postupnou feminizací. Žena, působící na muže na dálku, měnící se, předstírající a hrající, plná protikladů, tak muže svádí a vzbuzuje jeho touhu. Muž pro tento akt, tuto operaci nachází pojmenování – věčné Ženství, ideální

Žena apod. (Umlauf, 2005) Žena se skrz tuto operaci, toto pojmenování stává ideou, její obsah je analyzovatelný a poznatelný a žena se změnila v pouhý pojem, její působení se změnilo. Tímto Nietzsche opovrhne jako primitivním platonismem, jako filosof, který se snaží zbořit a zničit veškeré klasické dogmatické filosofické koncepty. Heidegger se také vyjadřuje k tomuto citátu. (Derrida, překl. Kanovský, 1998, 40) Ale zcela vypouští právě moment, kdy se idea stává ženou, nevidí Nietzscheho dekonstrukci metafyzického pojetí pravdy a zároveň jeho (Nietzscheho) diferenciaci ve stylu.

„Nevypočitatelné působení flirtu prováděného na dálku primárně ukazuje pouze stálé diferování pravdy, což výmluvně potvrzuje i Nietzscheho literární styl.“ (Umlauf, 2005)

S ženou působící na dálku souvisí také další fenomén, a to oblast vzájemně působících protikladů, které mohou existovat navzájem vedle sebe, aniž by jeden rušil druhý, v rámci vzájemného ovlivňování a jemného přetahování a zahalování pravdy. Derrida vystihuje tuto situaci skrze „logiku kotlíku“ (*logique du chaudron*), ve kterém se spolu mísí a vaří jednotlivé proti sobě stojící přívlastky (Derrida, 1979, 66), které spolu mohou koexistovat díky podvědomé reakci vytěšňování. Tento princip funguje tak, že jednotlivé protiklady se na chvíli „vynoří“ v bulajícím kotli a za chvíli zase z povrchu zmizí a zanoří se mezi ostatní. Stejně jako žena a pravda, na chvíli se objeví a vzápětí zase zmizí. Taková je tedy „logika“ kotle a „logika“ svádění, která ale není logikou v klasickém slova smyslu.

S logikou kotlíku a svádění souvisí další oblast, na kterou Derrida naráží. Faktem je, že muž ani žena nesmí tuto křehkou rovnováhu mezi protiklady porušit. Jakmile tak učiní (muž udělí pravdě-ženě jméno a udělá z ní tak něco neměnného – viz výše), ztrácí se tato logika kotlíku, hra na pravdu končí a vracíme se tak do klasického konceptu metafyziky. Žena může tuto rovnováhu zrušit také, a to feminismem a snahou připodobnit se k mužům. Takové pojetí feminismu (tedy kdy se ženy chtějí podobat mužům) je podle Derridy zcela odsouzené k neúspěchu, právě proto, že se odmítá přesunout z oblasti striktních binárních opozic do jiné pozice.

Feminismus je pôsobením, ktorým sa chce žena podobať na muža, na dogmatického filozofa, dožadujúceho sa pravdy, vedy, objektivity, t.j. ku každej mužskej ilúzii sa pripája účinok katrácie. Feminismus chce kastráciu – aj ženy. Stráca hrot/šťyl.³⁰ (Derrida, 1998, 28)

Toto pojetí činí pravdu dogmatickou, neměnnou, netvárnou, zabíjí tak mnohotvárnost ženy s celou ekonomikou vzájemně koexistujících protikladů a femininního pojetí. Tady je

právě důležitá i otázka stylu. Můžeme říct, že metafyzika a dogmatická filosofie styl nepotřebuje, jelikož pracuje s jasně danými a definovanými jsovcy. To, co potřebuje styl, je právě femininní pojetí, které se bez něj neobejde, nemůže bez něj existovat a ukazovat se. Styl zjevování, svádění, koketování a neustálého sbližování a oddalování z ní dělá pravdu.

Nietzsche se staví k figuře ženy třemi různými způsoby. Je potřeba zdůraznit, že se jedná o ženu jako nástroj analýzy, ne přímo o reálnou ženu. První je žena jako antiteze pravdy, tedy lež v rámci metafyziky. Druhá: Nietzsche obviňuje ženu jako kolaborantku a spolupracovnici pravdy.

„Třetí, nejzajímavější: žena narušuje falogocentrickou ekonomii pravdy – označil ženu za pokrytce, za prvotřídního umělce.“ (Papadelos, 2006, 56)

První dvě pozice „ženy“ jsou podle Derridy „uvězněné“ v poli falogocentrismu. Třetí zajímá Derridu nejvíce, žena jako rozvracející nějaký řád. Je ale chápána jako operátor, ne jako biologická žena (takže lze říct, že je chápán / chápána). A tento operátor má za úkol rozbít strukturu jazyka, která ustavuje falogocentrický diskurz.

Klíčovou myšlenkou je také to, že ani Derrida, ani Nietzsche nebo Heidegger nemohou nijak zrušit svou sexuální determinaci, jsou tedy předem ovlivněni ženou a jejím působením na ně, její protikladnou, odhalující i zahalující koketérií. Heideggerova interpretace nezahrnuje pravdu jako ženu a celkově z ní plyne metafyzický výsledek, logocentrismus a ontologie. Dekonstrukce ukazuje, jak právě sexuální difference působí na Nietzscheho literární styl. (Umlauf, 2005)

4.3 *Hélène Cixous a její dílo *Le Rire de la Meduse**

Hélène Cixous se narodila v Alžírsku v židovské rodině v roce 1937. Učí na vysoké škole, je považována za francouzskou feministickou autorkou, literární kritičku a autorku básní a divadelních her. Studovala anglickou literaturu, věnovala se mnoha autorům (Shakespeare, Henrich von Kleist, James Joyce...), mytologii, německému romantismu. Je vdaná a má dvě děti. Aktuálně působí na European Graduate School ve Švýcarsku, kde vyučuje na intenzivních letních workshopech. Dále vyučuje také na L'Université de Paris VIII, kde založila roku 1974 první centrum ženských studií v Evropě (Le Centre d'études féminines et d'études de genre). Společně s Luce Irigaray a Julií Kristevou je považována za jednu z nejvýznamnějších autorek feministického poststrukturalismu. Její tvorba je ovlivněná např. S. Freudem, J. Lacanem, ale nejvíce J. Derridou, který byl jejím přítelem.

Její dílo je velmi rozsáhlé, napsala kolem 70 knih, jmenujme alespoň některé z nich. Beletrie: *Le Prénom de Dieu* (1967), *La Fiancée juive* (1997), *Voiles* (spolu s J. Derridou - 1998), *Les Rêverie de la femme sauvage* (2000). Divadlo: *Le Nom d'Oedipe. Chant du corps interdit* (1978), *La Prise de l'école de Madhubai* (1984). Eseje: *L'Exil de James Joyce ou l'Art du remplacement* (1969 – její doktorská práce), *Entre l'écriture* (1986), *Portrait de Jacques Derrida en Jeune Saint Juif* (2001), *Le Rire de la Meduse* (1975, do angličtiny bylo toto dílo přeloženo roku 1976)³¹.

Pro tuto práci jsem si vybrala její dílo *Le Rire de la Méduse / Laugh of a Meduse*, tedy Smích Medúzy. Tato kniha, nebo spíše esej spadá do oblasti *écriture féminine* / ženského psaní, které vzniká právě ve Francii v 70. letech a je významnou součástí feminismu. Jedná se o nový styl psaní, který více koresponduje s feministickými ideály ženství a jeho vyjádření v rámci literární tvorby. Hlavní účel tohoto typu psaní je zrušení předem daného falocentrického řádu, který je dominantní v mnoha částech západní kultury, mimo jiné i v rámci jazyka, kde se objevuje zejména jako soubor binárních opozic. Celkově tento styl psaní „bojuje“ proti pojetí ženy jako neúplného, kastrovaného muže. Podněcuje ženy k tomu psát více ze své vlastní pozice, na základě vlastních zkušeností, zejména se svým tělem, ne se snažit připodobnit konvenci mužské tvorby. V rámci *écriture féminine* se hovoří také o sexualitě, která je podle autorek spjatá s tím, jak se lidé vyjadřují jazykově. Mezi další autorky, které píší *écriture féminine*, patří také: Luce Irigaray, Julia Kristeva, Monique Witting, Chantal Chawaf.³²

V knize *Le Rire de la Meduse* je použita metafora Medúzy. Mytická Medúza, známá z mýtu o Perseovi, je obludnou postavou, jejíž pohled promění kohokoli v kámen, místo vlasů má množství hadů. Medúza v knize Cixous je brána samozřejmě jinak, hadi na její hlavě mají symbolizovat ženskou rozmanitost, která tak otvírá nové pole pro ženy, ženské

³¹ Hélène Cixous - Professor of Feminist Philosophy - Biography. *The European Graduate School - Media and Communication - Graduate & Postgraduate Studies Program* [online]. 2012 [cit. 2012-06-19]. Dostupné z: <http://www.egs.edu/faculty/helene-cixous/biography/>
Hélène Cixous - Wikipedia, the free encyclopedia. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012, 7.5. [cit. 2012-06-11]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/H%C3%A9l%C3%A8ne_Cixous
Le Centre d'études féminines et d'études de genre - Centre d'études féminines et d'études de genre - université Paris 8. *Université Paris 8* [online]. 2012 [cit. 2012-06-17]. Dostupné z: <http://www2.univ-paris8.fr/ef/spip.php?article1>

³² Écriture féminine - Wikipedia, the free encyclopedia. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012, 19.4. [cit. 2012-06-13]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/%C3%89criture_f%C3%A9minine
Ženské psaní - Wikipedie. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2011, 6.11. [cit. 2012-06-07]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDensk%C3%A9_psan%C3%AD

psaní a také pojetí jejich sexuality, což je zde chápáno jako nástroj pro zrušení mužského (nejen) jazykového řádu.

„Jako mnoho hadů svíjejících se na medúzině hlavě, žena vyjadřuje mnohostrannou sexualitu, která vzdoruje strukturám.“ (Alexander, 2012, 1)

Cixous v knize vyzývá ženy, aby „žena psala o ženě a přizvala ženy ke psaní.“³³ (Cixous, 2010, 37) Tento apel se objevuje dál v celé knize a mnohokrát se zopakuje. Cixous přikládá ženskému psaní velkou důležitost. Klade velký důraz na to, aby se ženy nebály vyjadřovat své myšlenky způsobem, který je jim vlastní, nesnažily se přiblížit ideálu mužských autorů a nevstupovaly do předem daného systému falogocentrického řádu. Nejde ovšem o to svrhnout tento mužský řád, ale spíše si vytvořit vlastní a existovat v jeho rámci, nenechat se násilím zatlačit do předem zaběhnutých falocentrických kolejí. Muži budou psát vždycky jako muži, tak je to třeba brát, ale ženy se doted' snažily psát stejně nebo podobně jako muži – a to je právě to, co se Cixous snaží změnit³⁴. Ale aby toto bylo možné, považuje za nutné se účastnit („Il est urgent d'anticiper.“, str. 37)

„A pročpak nepíšeš? Piš! Psaní je pro tebe, ty jsi tu pro sebe, tvé tělo je tvým, vezmi si ho. Já vím, proč jsi dosud nepsala. (a proč já sama nepsala až do věku sedmadvaceti let). Protože psaní je zároveň příliš vysoko a příliš velké pro tebe, je vyhrazeno pouze těm velkým, to znamená „velkým mužům“, což je ale hloupost.“³⁵ (Cixous, 2010, 39, překlad autorky)

Tento úryvek zachycuje mimo celkovou atmosféru knihy také právě výše zmíněný apel na ženy, aby se nebály psát jenom proto, že psaní se jim jeví jako něco příliš „vznešeného“, co si ony samy nemohou dovolit – ať už ze své ženské pozice nebo z jiných důvodů. Dále se zmiňuje o dalších fázích, o psaní v skrytu, do šuplíku, za které se ženy spíš stydí, než by byly hrdé.

Na myšlenku ohledně toho, že ženy nejsou hrdé a za svá těla, myšlenky a ženství – a i za své psaní se spíše stydí, navazuje další metafora. To, jak žena pojímá sama sebe je zde viděno v analogii s černou Afrikou. Asociace s kontinentem, s černým neprobádaným kontinentem, tmou, kde není nic vidět, se strachem, temným lesem, kam se nechodí... A tento strach z černoty jsme si jako ženy vzaly za svůj, ačkoli se týká nás samotných. To je podle Cixous ten nejhorší čin, který byl na ženách spáchán. Nazývá tento stav

³³ „...que la femme écrive de la femme et fasse venir les femmes à l'écriture...“

³⁴ „...il faut que la femme écrive la femme. Et l'homme l'homme. (str. 40) Je třeba, aby ženy psaly jako ženy. A muži jako muži

³⁵ „Et pourquoi n'écris-tu pas? Écris! L'écriture est pour toi, tu es pour toi, ton corps est à toi, prends-le. Je sais pourquoi tu n'as pas écrit, (Et pourquoi je n'ai pas écrit avant l'âge de vingt-sept ans.) Parce que l'écriture c'est à la fois le trop haut, le trop grand pour toi, c'est réservé aux grandes, c'est à dire aux „grands hommes“; c'est de „la bêtise.“ (Cixous, 2010, 39)

antinarcisismem, kdy v podstatě donutili (muži) ženy milovat na sobě pouze to, čím nejsou a co nemají.

Cixous reaguje na tento stav parafrází z Šalamounovy Písně písní: „Nous sommes noir et nous sommes belle / Jsme černé a krásné.“, (Cixous, 2010, 42) kdy bylo původní *mais* (tedy ale) zaměněno za *et*, spojku a. To lze pochopit jako přijetí myšlenky odlišnosti – ano, ženy jsou odlišné, jiné, ale to je to, co by mělo být vyzdvižováno a zdůrazňováno. Jiné, krásné a své. A opět to koresponduje s myšlenkou a potřebou vlastního ženského prostoru psaní, dosaženého skrze dekonstrukci, nebát se psát v rámci tohoto prostoru a v rámci něj i žít, vedle mužů a jejich vlastního prostoru.

A právě proto by žena měla psát, aby získala zpět své vlastní tělo, svou pravou identitu, množství svých já, své radosti, své nekonečné teritorium, kterým může vládnout. Aby se vytrhla ze struktur, ve kterých jí bylo vždy přiřazeno místo viníka.

„...(vinného zcela a ze všech činů: z toho mít své touhy a zároveň je nemít; být příliš frigidní, nebo naopak příliš vřelá; nebýt dvěma osobami zároveň; být matkou příliš nebo jí nebýt dostatečně; mít děti nebo je nemít; kojit nebo nekojit...)“³⁶ (str. 46, překlad autorky)

S ženou jako takovou bude vždy souviset mateřství, i Cixous (sama matka dvou dětí) se tomuto tématu věnuje, ovšem v poněkud jiné perspektivě než bývá u feministických autorek zvykem. Opět se soustředí na mateřství z hlediska dekonstrukce a jeho postavení v rámci ženského a mužského řádu. Těhotenství je v knize bráno samozřejmě jen jako dobrovolná možnost, nikoli povinnost, kterou Cixous bere jako velice důležitou pro ženskou mysl. *Écriture féminine* se opírá celkově o tělo, o pocit a prožívání vlastního těla, které se právě významnou částí realizuje skrze ženskou mateřskou lásku, první lásku, která je ženě známá. Jinak řečeno, matka také symbolizuje ženu dávající, umělkyni a tvůrkyni. Právě matka symbolizuje v rámci ženy tu plodnost, která nemusí být nutně vztažena pouze biologicky, ale i myšlenkově a tvořivě. S tím, že právě psaní může mít pro mnohé ženy velký význam v rámci sebevyjádření. (Alexander, 2012, 5)

Čeho se Cixous v knize dále dotýká, je bisexualita. Je zde zmíněna klasická koncepce bisexuality jako neutrální. Tato neutralita vyplývá ze strachu z kastrace, zároveň zde působí i výplod fantazie být „celý“, ale ve skutečnosti složený ze dvou částí. Proti této složené bisexualitě staví Cixous jiný druh bisexuality / *l'autre bisexualité*.

³⁶ „(coupable de tout à tous les coups: d'avoir des désirs, de ne pas en avoir; d'être frigide, d'être trop chaude; de ne pas être les deux à la fois; d'être trop mère et pas assez; d'avoir des enfants et de ne pas en avoir; de nourrir et de ne pas nourrir...)“

„Každý subjekt nechycený ve falešném divadle falocentrické reprezentace si tvoří svou univerzální erotiku.“³⁷ (Cixous, 2010, 52, překlad autorky)

Ovšem tento typ bisexuality se ale neobjevil až do dnešních dnů, protože takovéto pojetí bisexuality je především ženské. „Je to žena, kdo ho otvírá a kdo z něj profituje.“³⁸ (tamtéž) Protože muž je už ze své podstaty „monosexuální“ (*monosexual fatigue* – str. 53). A právě falocentrická ideologie se snažila uvrhnout ženu do svého stínu, určit jí prožívání jejího těla se vším všudy, podle svého scénáře. S těmito myšlenkami přichází samozřejmě i psychoanalýza, která má celkově falocentrický pohled na ženu a na svět. Cixous zde zmiňuje Freuda a Lacana, kteří oba chápou ženskou sexualitu a vše okolo ní na výrazném základě fenoménu závidění a chybění penisu. Cixous na to reaguje tím, že žena žádné takové myšlenky nemá, nic nás nezavazuje k tomuto jejich názoru. „Nic nás nezavazuje...stavět na nohy bez ustání náboženství otců. Protože my si to nepřejeme.“³⁹ (str. 53) Jejich (mužská) symbolika tu samozřejmě existuje a funguje, má moc, a ženy jim tuto moc kazí a boří svým odlišným pojetím.

A dále se opět navrácí k metaforám, k černému kontinentu, který se jeví jako tmavý, černý, neobjavitelný, ale ve skutečnosti takový není, je spíše jen neobjevený, protože jsme uvěřily, že je příliš temný, nebezpečný na to, aby mohl být dostatečně prozkoumán. A naučili nás stydět se za to, že bychom chtěly objevovat a odhalovat jeho skrytá zákoutí a naučit se s ním žít. „Byly jsme odvráceny od našich těl, která jsme se stydlivě naučily ignorovat.“⁴⁰ (str. 55) Opět se objevuje postava a metafora Medúzy:

„...stačí, když se díváme na Medúzu zpříma, abychom ji viděly: a ona není smrtelná. Je krásná a směje se.“⁴¹ (tamtéž, str. 54, překlad autorky)

Vidíme zde metafory, které nám vyjadřují Medúzu jako předobraz ženy, která nemá strach ze života v ženském myšlenkovém rámci, která nám ukazuje všechna svá já, rozsah svých myšlenek a identit, malých živých svíjejících se hadů vycházejících ze samotného jejího centra, jejího vlastního těla a subjektivity. Cixous se dále ptá, proč je tak málo ženských textů – podle ní je důvod velice prostý, protože pouze málo žen získalo zpět svou tělesnost, a opět zde apeluje na ženy, aby psaly – aby psaly o svém těle a z něj, svým vlastním jazykem, beze strachu a beze studu

³⁷ „...chaque sujet non enfermé dans le faux théâtre de la représentation phallogcentrique institue son univers érotique.“ (str. 52)

³⁸ „C'est la femme qui s'y ouvre et en bénéficie.“ (52)

³⁹ „Rien ne nous oblige...à renflouer sans cesse le religion du père.“ (53)

⁴⁰ „Nous nous sommes détournées de nos corps, qu'on nous a honteusement appris à ignorer.“ (55)

⁴¹ „Il suffit qu'on regarde la Méduse en face pour la voir: et elle n'est pas mortelle. Elle est belle et elle rit.“ (54)

S *écriture féminine* souvisí samozřejmě také jazyk, o kterém se Cixous domnívá, že pokud doted' ženy existovaly v rámci mužského jazykového řádu, tak přišel čas vytvořit si jazyk vlastní, svůj, rozumět mu, prožívat ho. Ne ve smyslu tvořit ho od počátku, ale spíše bourat staré hranice a řád, dezorientovat, měnit, dynamizovat.

„Ne dobýt ho a zvnitřnit nebo zmanipulovat, ale přejít jedním činem a letět. Letět, to je gesto ženy, letět jazykem a nechat ho letět.“⁴² (str. 58, překlad autorky)

S lehkostí, dynamikou, hravostí - tak pracovat s jazykem.

Jaký je tedy odkaz Cixous v rámci *écriture féminine*? Přijmout a naučit se vnímat své vlastní tělo, které je zároveň prostředkem i objektem ženského psaní. Zavrhnout systém falocentrických hodnot, ať už v rámci jazyka nebo běžného života, vytvořit si hodnoty vlastní, využít tak ženskou mnohotvárnost a nejednoznačnost. Cixous sama píše barvitým a bohatým jazykem, plným metafor a mnoha vrstev, po kterých se může čtenář pohybovat. Dává důraz také na lásku, na mateřskou i jinou. Protože láska podle ní dělá z velké části ženu a její tělo, čím může v nejlepším případě být.

⁴² „Voler, c'est le geste de la femme, voler dans la langue, la faire voler.“ (58)

5 Závěr

Simone de Beauvoir je ve feministickém světě ikonou a velmi známou osobností, její dílo je dodnes čteno a komentováno a stále vyvolává emoce, ačkoli od jeho prvního vydání uplynulo už více než 60 let a ve společnosti se mnohé změnilo. Velmi důležitý odkaz Beauvoir je její koncept pojetí ženy jako Druhé, který byl u ní poprvé explicitně formulován, a celkově její pojetí postavení žen v rámci společnosti, které vysvětluje společenskou determinací (ovšem také biologickou determinací, tato kontradikce je často kritizována). Její historický exkurz je zajímavě napsán a snaží se vystihnout změny v pojetí ženy v rámci historie od pravěku až do dnešní doby. Právě v rámci tohoto exkurzu je vystiženo, že celé dějiny, mýty, náboženství i zákony mají na svědomí muži, kteří je tvořili podle svého vlastního uvážení a že ženy se vždy přizpůsobovaly.

Velký ohlas také vzbudily kapitoly týkající se dospívání děvčat tehdejší doby, je možné, že si tehdy mnozí lidé ani neuvědomovali, s čím vším se musí dívky vyrovnávat a jak odlišný je jejich náhled na svět proti pohledu chlapců, kteří hledí do budoucnosti s velkým očekáváním a s pocitem, že jim svět leží u nohou. Celkově jsem se ale při četbě knihy *Druhé pohlaví* a vlastního životopisu Beauvoir *Paměti spořádané dívky* nemohla zbavit pocitu, že Beauvoir samotná je se sebou jako s ženou nespokojená, zejména ze strany přijetí svého vlastního těla. Její text je také poněkud pesimistický a vyznívá mi tak, že Beauvoir by se nejraději co nejvíce připodobnila mužům a přijala veškeré jejich hodnoty. To je také její požadavek v rámci feministické teorie – rovné příležitosti pro všechny v rámci starého řádu, který je ale předem určen mužům.

Tyto skutečnosti jsou právě tím, co je kritizováno mnohými pozdějšími autorkami. Je třeba si uvědomit, že *Le Deuxième sexe* vyšlo ve Francii v době, která se dá zařadit v podstatě do mezidobí mezi první a druhou vlnou. Beauvoir nepatří ani do vlny první, která bojovala za práva žen a druhou vlnu sama spíše inspirovala tím, že otevřela široké spektrum problémů, které mají být v rámci feministické teorie řešeny (ženská práce a studium, dospívání, možnost řídit svůj vlastní život, svobodná volba mezi manželstvím a mateřstvím a svobodou a kariérou), ačkoli se francouzské autorky druhé i třetí vlny přiklonily spíše k jiným konceptům pojetí ženství. Beauvoir obhájí ženská práva a postavení žen na roveň mužům ve všech oblastech života. Pozdější autorky se zaměřují zejména na otázku filozofie jazyka a její maskulinity. Jdou také spíše cestou pohlavních rozdílů, tedy sexuální difference, kdy ženy a muži jsou odlišní a potřebují různé koncepty a možnosti. Hlavní konflikt druhé vlny feminismu a Simone de Beauvoir je podle mého

názoru právě výše zmíněný fakt, že Beauvoir se snaží postavit ženy na stejnou úroveň jako muže. Pozdější feministické pojetí se spíše zaměřuje na rovné příležitosti, ale se zachováním ženské jedinečnosti, vlastností a specifických kvalit. Jednou z autorek zastupujících tento přístup je např. Luce Irigaray, která je známá svým pojetím feminismu právě v rámci sexuální difference. (Deutcher, 2000)

V období deseti až dvaceti let po vydání *Le Deuxième sexe* nastává období druhé vlny feminismu, která měla své ohnisko v USA. Mezi klíčové okamžiky této doby patří vydání knihy *The Feminine Mystique* a v neposlední řadě i politické nepokoje. Autorkou knihy je Betty Friedan, která v ní vystihuje tehdejší deziluzi a nespokojenost amerických manželek a žen v domácnosti. Díky této knize se začalo o jejich problému více hovořit a mnoho dalších autorek reagovalo vydáním různých děl na feministické téma. Bylo to období zakládání mnoha organizací a ženské vzájemné solidarity. Friedan se ve svých dílech shoduje s Beauvoir, která částečně obviňuje ženy za jejich vlastní postavení.

Francouzský feminismus druhé vlny má svůj počátek také v politických nepokojích v roce 1968. Zatímco americké autorky se v rámci řešení sexuální difference odvolávají na Freuda, u Francouzek v období druhé vlny převládá psychoanalytické pojetí Jacquesa Lacana, které je více spojeno s jazykem. Mezi autorky inspirující se právě jazykovou otázkou v rámci sexuální difference patří J. Kristeva, L. Irigaray a H. Cixous. Někteří autoři řadí tyto francouzské feministické teoretičky až do následujícího období. Pravdou je, že z větší části se tyto autorky Simone de Beauvoir nijak více neinspirovaly, ve smyslu přijetí jejích hodnot, ale jistě ji uznávaly jako svou předchůdkyni s jinými názory. Beauvoir sama se jazykem příliš nezaobírá, zatímco u výše zmíněných autorek je jazyk zásadním tématem, která řeší ve svých dílech. Tyto autorky jsou také psychoanalytčkami, takže jejich feministická teorie se často nějakým způsobem opírá o psychoanalýzu. Beauvoir věnuje právě Freudovi a psychoanalýze část jedné kapitoly, více z něj ona sama nevychází.

Po druhé vlně následuje poněkud roztříštěné období, které začíná osmdesátými léty. Právě mnohonázorovost tohoto období může být chápána jako znak postmodernismu, jedním z jeho důsledků může být posfeministické pojetí postavení ženy. Postfeminismus je spíše konstrukce médií, chybí mu výrazné postavy, o návaznosti na druhou vlnu zde už z jeho podstaty nemůže být řeč, jelikož je chápán jako něco, co odvrhlo předchozí snahy a myšlenky. Z práce vyplývá, že pojem feminismus je obrazem, který je nám podsouván médii. Ta zčásti mohou za negativní postavení feminismu v dnešní společnosti kvůli jeho špatné prezentaci a vyvolání pocitu, že už ho dnes nepotřebujeme. V rámci postmoderní doby se samozřejmě najdou i názory a autorky, které kritizují právě druhou vlnu

feminismu. Mezi hlavní body jejich kritiky patří: pojetí žen jako obětí, snaha o návrat zpět ke zkorumpované morálce jejich matek a malá flexibilita feminismu, zejména toho odehrávajícího se na akademické půdě. Svým způsobem vystihují jedny z hlavních problémů feminismu, ale zároveň jsou příliš negativistické vůči feminismu jako takovému, který toho jistě hodně vykonal a ženy mu za mnohé vděčí.

Mnohé feministické autorky 80. let se s pojmem postfeminismus nechtějí nijak identifikovat právě z důvodu jeho negativních konotací, vzniká tedy pojem třetí vlna feminismu. K této vlně se hlásí například autorka Germaine Greer, která popisuje postfeminismus jako fenomén nastavený neviditelnou rukou trhu, který vštěpuje ženám kult ideálního ženství a který je nutí ke spotřebnímu chování. Shrňme si tedy v krátkosti celý vývoj: Jaký je hlavní rozdíl mezi druhou vlnou, třetí vlnou a postfeminismem?

Druhá vlna vychází z aktuálních potřeb společnosti, ženy jsou vcelku jednotné a jejich cílem jsou rovné příležitosti, zejména v rámci vzdělání a práce. Postfeminismus je konstrukt stvořený zejména médii a konzumní společností, který se od druhé vlny distancuje s tím, že feminismus už nemá světu co říct. Třetí vlna je považována za pokračování vlny druhé, narodil od ní ale nepovažuje mnohost a jistou roztříštěnost za nějaký problém, je srozuměna s postmoderním světem a jeho pluralitou, kterou chápe spíše jako obohacení než překážku. A ačkoli se postfeminismus jeví spíše negativně, je to součást feministického hnutí, kterou je třeba přijmout. Zařazení této problematiky do bakalářské práce považuji za důležité z hlediska komplexnosti a pochopení feministického hnutí a také z důvodu zasazení feministických teorií do aktuálního dobového kontextu.

S postmoderním světem a jeho pojetím souvisí také dílo Gillesa Lipovetského, jeho *Třetí žena*, která je právě prototypem dnešní ženy, která je zaměstnaná, za svou práci dostává plat a která má rodinu. Člověk, který vyrostl v poměrech postkomunistické země, se diví, co je na tom tak zvláštního. Ale musíme si uvědomit, že situace ve východním bloku je zásadně odlišná, jak se zmíním ještě dále. Gilles Lipovetsky je jedním ze dvou mužských známých frankofonních autorů zmíněných v práci a je u něj právě výborně zachycen zlom, který nastává v postmoderní společnosti, kdy ženy hromadně požadují možnost pracovat. Jako vysvětlení této změny ve společnosti je Lipovetsky udává např. tyto důvody: hospodářský rozmach a rozvoj oblasti služeb, tato oblast je pro ženy vhodnější než ostatní dva sektory; také konzumní společnost, která nás nutí ke stále větší spotřebě, na kterou jeden plat prostě nestačí a sexuální revoluce a uvolnění, díky kterým přestává být ženská práce spojována pouze s prostitucí a poklesem mravů a ve společnosti získává nové místo.

Druhým významným mužem, který inspiroval mnoho feministických autorek, je Jacques Derrida se svou teorií dekonstrukce. Derrida sem byl zařazen zejména kvůli tomu, že se jím inspiroují další francouzské autorky, které feminismus řeší spíše na rovině filozofie jazyka, což je pro francouzský feminismus typické. Dekonstrukce dává feminizmu možnost, jak se vymanit z metafyzického pojetí světa, které bylo a je vytvořeno muži. Právě skrze dekonstruování jazykových prvků lze ustavit *écriture féminine*, která otevírá možnost pro ženu být sama sebou, být mnohoznačná a neuzavřená v pravidlech falocentrismu. Pro následovníky Derridy je typická kritika metafyziky a také principu logu jakožto patriarchátu a filiarchátu (kdy otec je principem logu a syn ho reprezentuje), které se dekonstrukce snaží zrušit. Další oblastí, kterou se Derrida zabýval, je právě pojetí ženy jako pravdy u Nietzscheho a jeho interpretace od Heideggera. Opět je zde naráženo na ženskou mnohotvárnost a protikladnost, působící ne dálku a schopnost žen snést mnohé protiklady. Tato kniha mohla být podle mě inspirací právě pro *écriture féminine* díky vystižení jednotlivých figur ženy právě u Nietzscheho, který sice ženy nijak neuznával, ale Derrida zde i tak ukázal, že je determinován sexuální diferencí a to určuje jeho styl. Je tedy jasné, že ať se snažíme, jak chceme, naše sexuální difference nás ovlivňuje víc, než bychom si mysleli a proto je pro ženy přirozenější psát právě ženským stylem. A nesnažit se připodobnit tomu mužskému a falocentrickému, jak právě zdůrazňuje ženské psaní.

Na Derridu a možnosti dekonstrukce navazuje právě *écriture féminine*, jejíž představitelkou je Hélène Cixous se svou knihou *Le Rire de la Meduse*. Medúza je zde metaforou ženy, která přijala své ženství a která je schopná psát a žít v souladu s ním. Proč právě Medúza? Pro její mytický původ – mýtus, jak je nám známo, stvořili muži. A ti také „stvořili“ bytost Medúzy, které se zároveň obávají. Cixous využila tento fakt spolu s tím, že Medúzina hlava je centrum, které hostí mnoho živých myšlenek, identit a vlastností, které jsou často odlišné, jdou různými směry, ale stále vycházejí z jednoho středu, z ženské identity. Vyzývá ve své knize ženy k tomu, aby psaly – ze svého ženství, svého těla a o svém těle. Tato esej podle mého názoru plně vystihuje *écriture féminine* s jejími charakteristikami. Více než na Beauvoir navazuje samozřejmě právě na Derridu, ale to jsem již zmínila výše, že typické představitelky francouzského feminismu (Cixous, Irigaray, Kristeva) se zabývají spíše filosofií jazyka a vycházejí z jiných zdrojů a inspirací než je Beauvoir. Na druhou stranu souhlasí s Beauvoir, že postavení a pojetí žen je tvořeno kulturními a společenskými podmínkami, do kterých patří právě i jazyk, kterým se ony nejvíce zabývají.

Jsem přesvědčená o tom, že francouzský a český feminismus toho mnoho společného nemají a ani mít nemohou, už ze samé podstaty věci, o které jsem se zmínila už výše –

zejména kvůli celkové odlišnosti vývoje společnosti v západních demokratických zemích a v zemích postkomunistických. Tedy kromě těch zásadních otázek, jakou je rovnost příležitostí apod. V celém západním světě, Francii nevyjímaje, se feminismus soustředil zejména na práci žen. Ženy musely hodně bojovat, aby vůbec byla společností ženská práce přijata jako relevantní. Ale východní blok, postkomunistické země všechny tyto výsady už dávno mají. Dá se tedy říct, že druhá vlna feminismu u nás v podstatě vůbec neproběhla. Totalitní politický systém a socialismus způsobil to, že rovnost byla povýšena nad svobodu, tak byli tedy všichni občané na rovině občanství utlačováni stejně, ať už se jednalo o muže nebo o ženy. V oblasti veřejnoprávní byla uplatněná egalitární strategie, kdy ženy měly stejné právo na vzdělání jako muži, stejně tak na placenou práci. Zajímavé je, že tyto principy byly zakotveny v komunistické ústavě z materiálů, které připravila Milada Horáková. (Osvaldová, 2004, 40) Takto tedy ženy získaly v podstatě bez vlastního přičinění právě to, o co v západních zemích feministky značně bojují nebo bojovaly. V dnešní době se v České republice demokratická společnost obnovuje bez velké historické návaznosti, nekontinuálně. Myslím si, že situaci výstižně shrnuje tento citát Hany Havelkové z knihy B. Osvaldové:

„Pokud máme dojem, že problémy, jež trápí západní feminismus, se nás netýkají, je to především tím, že jsme tu neměli ani demokracii.“ (Osvaldová, 2004, 40)

Otázkou zůstává, zda existují nějaké oblasti, ve kterých se může český feminismus tím francouzským inspirovat. Ačkoli je francouzský feminismus od toho českého odlišný, tak tato možnost inspirace tu je. Např. teorie dekonstrukce a ženské psaní může najít odezvu i v českém kulturním prostředí, také apel Cixous, která zdůrazňuje víru ženy v sebe sama, získání zpět svého těla a smíření s ním je platný univerzálně. Snažila jsem se toto téma pojmout celkově spíše průřezově a ukázat více pohledů na období druhé a třetí vlny jak ve Francii, tak ve světě. Tato bakalářská práce mi ukázala další aspekt francouzské kultury, který mi byl, jako mnoho dalších, dosud naprosto neznámý a probudila ve mě zájem o další francouzské autorky a *écriture féminine*. Feminismus má mnoho podob a je více než jasné, že i v dnešní době může společnosti mnoho dát, neměli bychom se tedy k němu stavět zbytečně negativně. Sama jsem zvědavá, jak se bude ženská otázka ve Francii i u nás nadále vyvíjet a budu to jistě se zájmem sledovat, je také otázkou, zda se „ženské psaní“ dokáže v českých poměrech nějak prosadit.

Seznam použité literatury

Knihy

BEAUVOIR, Simone de. *Druhé pohlaví*, Praha : Orbis, 1966, Bez ISBN

OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-263-5.

BRADNOVÁ, Hana, Petr FEJTEK a Eliška (a další) CHROBÁKOVÁ. *ENCYKLOPEDICKÝ DŮM. Encyklopedický slovník*. Praha: Odeon, 1993. ISBN neuvedeno.

DERRIDA, Jacques. *Éperons: Les Styles de Nietzsche: Spurs: Nietzsche's Styles*. Paříž: Flammarion, 1978. ISBN 0-226-14333-3.

SEDLÁČKOVÁ, Marcela (Ed.), *L'influence de l'oeuvre de Jacques Derrida sur la pensée contemporaine : actes du colloque franco-tchéco-slovaque organisé a Prague les 17 et 18 mars 2005 en hommage a Jacques Derrida*, Praha : Filosofia, 2007, ISBN 978-80-7007-258-5

SAUSSURE, Ferdinand de. *Kurz obecné lingvistiky*. Praha: Akademia, 2007. ISBN 978-80-200-1568-6.

BEAUVOIR, Simone de. *Paměti spořádané dívky*, Praha : Československý spisovatel, 1969, Bez ISBN

CIXOUS, Hélène. *Le Rire de la Meduse et autres ironies*. Paříž: Éditions Galilées, 2010. ISBN 978-2-7186-0813-6.

DERRIDA, Jacques. *Ostrohy štýly Nietzscheho*. Bratislava: Archa, 1998. ISBN 80-7115-134-3.

GAMBLE, Sarah (ed.). *Routledge Companion Feminism and Postfeminism*. Oxford: Routledge, 2001. ISBN 0-415-24310-6.

LIPOVETSKY, Gilles. *Třetí žena*, Praha : Prostor, 2007, 336 s. ISBN 978-80-7260-171-4

Elektronické akademické práce

PAPADELOS, Pam. *Derridean deconstruction and feminism: exploring aporias in feminist theory and practice*. [online]. Adelaide, 2006 [cit. 2012-06-21]. Dostupné z: <http://digital.library.adelaide.edu.au/dspace/handle/2440/39506>. Doktorská práce. University of Adelaide.

DANĚKOVÁ, Irena. *Psychologické a sociální dopady otrokářství na současnou americkou společnost* [online]. Olomouc, 2007 [cit. 2012-04-23]. Dostupné z: http://development.upol.cz/uploads/dokumenty/studium/bp/2007/2007_Dankova.pdf.

Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce RNDr. Miloš Fňukal Ph.D.

Internetové zdroje

Deconstruction - Wikipedia, the free encyclopedia. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012, 21.6. [cit. 2012-06-23]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Deconstruction>

Dekonstrukce - Wikipedie. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012, 21.5. [cit. 2012-06-22]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Dekonstrukce>

Écriture féminine - Wikipedia, the free encyclopedia. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012, 19.4. [cit. 2012-06-13]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/%C3%89criture_f%C3%A9minine

Gilles Lipovetsky - Wikipédia. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012, 4.6.2012 [cit. 2012-06-10]. Dostupné z: http://fr.wikipedia.org/wiki/Gilles_Lipovetsky#Publications

Hélène Cixous - Wikipedia, the free encyclopedia. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012, 7.5. [cit. 2012-06-11]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/H%C3%A9l%C3%A8ne_Cixous

Julia Kristeva - Wikipédia. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012, 17.6. [cit. 2012-06-23]. Dostupné z: http://fr.wikipedia.org/wiki/Julia_Kristeva

Katie Roiphe - Wikipedia, the free encyclopedia. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012, 29.5. [cit. 2012-06-17]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Katie_Roiphe

Luce Irigaray - Wikipédia. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012, 8.6. [cit. 2012-06-13]. Dostupné z: http://fr.wikipedia.org/wiki/Luce_Irigaray

KHEZERLOO, Rasool. Winking at Derrida: The Happy Union of Deconstruction and Feminism. In: *Biblioteca Virtual de Universidad del Turabo* [online]. 2010, 8.10. [cit. 2012-06-23].

Dostupné z:

<http://bibliotecavirtualut.suagm.edu/Glossa2/Journal/march2010/Winking%20at%20derrida.pdf>

Ženské psaní - Wikipedie. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2011, 6.11. [cit. 2012-06-07]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDensk%C3%A9_psan%C3%AD

A1_femininemystique. MEYEROWITZ, Joanne. *OUSD Teaching American History Grant III* [online]. 2009, 22.9. [cit. 2012-05-20]. Dostupné z:

http://www.teachingamericanhistory.us/tah_2/lesson_plans/group_2/documeents/A1_femininemystique.pdf

Constitution. *Woman's action coalition memphis* [online]. 2002, 7.6. [cit. 2012-06-23].

Dostupné z: <http://wacmemphis.tripod.com/wac/id1.html>

Definition: Phallocentrism. *College of Liberal Arts : Purdue University* [online]. 2005, 21.6. [cit. 2012-05-30].

Dostupné z:

<http://www.cla.purdue.edu/english/theory/genderandsex/terms/phallocentrism.html>

Derrida, Jacques [Internet Encyclopedia of Philosophy]:. *Internet Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2010, 12.1. [cit. 2012-06-19].

Dostupné z: <http://www.iep.utm.edu/derrida/#H1>

English Department People. *The University of North Carolina at Greensboro*: [online]. 2012 [cit. 2012-06-17].

Dostupné z: <http://www.uncg.edu/eng/students.html>

Eseje. UMLAUF, Václav. *Umlaufoviny* [online]. 2005 [cit. 2012-06-20]. Dostupné z: <http://umlaufoviny.com/www/publikace/publikace/Eseje/nietzsche.html>

Faculty Profile > USC Dana and David Dornsife College of Letters, Arts and Sciences. *USC Dana and David Dornsife College of Letters, Arts and Sciences* [online]. 2012 [cit. 2012-06-17].

Dostupné z: <http://dornsife.usc.edu/cf/faculty-and-staff/faculty.cfm?pid=1003547>

Gynaeceum | Define Gynaeceum at Dictionary.com. *Dictionary: Finding the Meanings and Definitions at Dictionary.com* [online]. 2012 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: <http://dictionary.reference.com/browse/gynaeceum>

Hélène Cixous - Professor of Feminist Philosophy - Biography. *The European Graduate School - Media and Communication - Graduate & Postgraduate Studies Program* [online]. 2012 [cit. 2012-06-19]. Dostupné z: <http://www.egs.edu/faculty/helene-cixous/biography/>

Hélène Cixous and the Rhetoric of Feminine Desire: Re-writing the Medusa. ALEXANDER, Laura. *Free Downloads of files and documents* [online]. 2012 [cit. 2012-06-10]. Dostupné z: <http://freedownload.is/doc/hlne-cixous-and-the-rhetoric-of-feminine-desire-re-writing-11252784.html>

Institute of Advanced Study : Professor Sonia Kruks - Durham University. DURHAM UNIVERSITY. *A world top 100 University - Durham University* [online]. 2012, 14.6. [cit. 2012-06-17].

Dostupné z: <http://www.dur.ac.uk/ias/fellows/0809fellows/kruks/>

Jacques Lacan (French psychologist) -- Britannica Online Encyclopedia. *Britannica Online Encyclopedia* [online]. 2012 [cit. 2012-06-17].

Dostupné z: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/327112/Jacques-Lacan>

Kate Millett: Biography from Answers.com. *Answers - The Most Trusted Place for Answering Life's Questions* [online]. 2012 [cit. 2012-06-11].

Dostupné z: <http://www.answers.com/topic/kate-millett>

Lacan, Jacques [Internet Encyclopedia of Philosophy]. *Internet Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2005, 27.6. [cit. 2012-06-13].

Dostupné z: <http://www.iep.utm.edu/lacweb/>

Le Centre d'études féminines et d'études de genre - Centre d'études féminines et d'études de genre - université Paris 8: *Université Paris 8* [online]. 2012 [cit. 2012-06-17]. Dostupné z: <http://www2.univ-paris8.fr/ef/spip.php?article1>

Mary Dietz , People - Political Science, WCAS, Northwestern University. *Political Science, WCAS, Northwestern University* [online]. 2012, 22.6. [cit. 2012-06-23]. Dostupné z: <http://www.polisci.northwestern.edu/people/dietz.html>

MEYEROWITZ, Joanne. Meyerowitz.pdf. *Hancockcommunications* [online]. 2007, 16.7. [cit. 2012-06-18]. Dostupné z: <http://www.hancockcommunications.com/friedan/meyerowitz.pdf>

Postmodernizmus, postmodernismus - ABZ.cz: slovník cizích slov. *ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání* [online]. 2006 [cit. 2012-06-19]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/postmodernizmus-postmodernismus>

Prof Sue Thornham : Staff profiles : University of Sussex. *University of Sussex* [online]. 2012 [cit. 2012-05-20]. Dostupné z: <http://www.sussex.ac.uk/profiles/166435>

Rene Denfeld. *Rene Denfeld* [online]. 2012, 27.2. [cit. 2012-06-20]. Dostupné z: <http://www.renedenfeld.com/briefbio.html>

Sue Thornham to head the new School of Film and Media. *University of Sussex* [online]. 2008, 22.10. [cit. 2012-06-23]. Dostupné z: http://208.254.39.65/uniofsussex/e_article001239656.cfm

Take Back The Night - History. *Take Back the Night* [online]. 2012, 27.4. [cit. 2012-05-17]. Dostupné z: <http://www.takebackthenight.org/history.html>

The Women's Action Coalition - Chicago Records Inventory of its records at UIC. *University of Illinois at Chicago - UIC* [online]. 2004, 21.10. [cit. 2012-06-19]. Dostupné z: <http://www.uic.edu/depts/lib/specialcoll/services/rjd/findingaids/WAC-Chicagof.html>

Works by Sonia Kruks | PhilPapers. *PhilPapers: Online Research in Philosophy* [online].
2012 [cit. 2012-02-3].
Dostupné z: <http://philpapers.org/s/Sonia%20Kruks>